

Nederlandse Taalkunde I: Taalgebruik

**TAALZORG:
LEXICALE EN GRAMMATICALE
KWESTIES**

**UNIVERSITEIT
GENT**

Vakgroep Taalkunde - Afdeling Nederlands

Academiejaar 2020-2021

VOORAF

Als je Standaardnederlands spreekt en schrijft, hou je je het best aan bepaalde regels en vermijd je liever wendingen en constructies die geen standaardtaal zijn. Dat is natuurlijk anders als je tussentaal of dialect spreekt met bijvoorbeeld vrienden. Standaardtaal, tussentaal en dialect zijn verschillende taalvariëteiten. De ene variëteit vergt al wat meer 'zorg' dan de andere.

In deze syllabus geven we eerst een korte inleiding over de verschillende **taalvariëteiten** in het Nederlands. Daarna overlopen we een aantal **lexicale** en **grammaticale 'kwesties'**... het gaat om woorden, wendingen en constructies die vaak voorkomen in het taalgebruik, maar die - om de een of andere reden - niet als standaardtaal beschouwd worden. Ze zijn bijvoorbeeld geografisch te beperkt (dialectisch), zijn te informeel, hebben een specifieke betekenis of zijn enkel mogelijk in bepaalde contexten. Als neerlandicus is het belangrijk dat je je bewust bent van die 'fouten', dat je ze kunt vermijden in je eigen teksten en dat je ze kunt verbeteren in andermans teksten.

Oefeningen

Op Ufora vind je oefeningen bij de lexicale en grammaticale kwesties die in dit deel behandeld worden. De bedoeling is dat je de oefeningen thuis maakt; meer info daarover krijg je tijdens de oefeningenlessen. In de week voor het taalzorgexamen bespreken we tijdens de les ook een oefentekst.

Evaluatie

Taalzorg wordt geëvalueerd door middel van een schriftelijk examen, dat tijdens het semester wordt afgenomen. Meer informatie over de vorm van het examen **Taalzorg** krijg je in de oefeningenlessen.

Inhoud

VOORAF	2
INLEIDING: TAALVARIATIE	3
1. STANDAARDTAAL, TUSSENTAAL EN DIALECT: VERSCHILLENDE TAALVARIËTEITEN	3
1.1. STANDAARDTAAL	3
1.2. DIALECT	3
1.3. TUSSENTAAL	4
2. WIE BEPAALT WAT STANDAARDTAAL IS?	5
2.1. NORMATIEVE EN DESCRIPTIEVE BRONNEN	5
2.2. DE NEDERLANDSE TAALUNIE	5
2.3. TAALZORGWERKEN	5
3. SOORTEN STANDAARDTAAL	5
3.1. STANDAARDNEDERLANDS, AN, BELGISCH NEDERLANDS EN NEDERLANDS NEDERLANDS	5
3.2. BELGISCH NEDERLANDS: STANDAARDTAAL IN VLAANDEREN	6
3.3. ALGEMEEN NEDERLANDS: DOORSNEDE OF ALOMVATTENDE TERM?	8
A LEXICALE KWESTIES	10
1. SOORTEN LEXICALE PROBLEMEN IN DE STANDAARDTAAL	10
1.1. INVLOED UIT DIALECTEN EN REGIOLECTEN	10
1.2. HYPERCORRECTIE	10
1.3. BARBARISMEN: GALLICISMEN, ANGLICISMEN, GERMANISMEN	11
1.4. PLEONASMEN EN TAUTOLOGIEËN	11
1.5. CONTAMINATIES	12
2. LIJST MET LEXICALE PROBLEMEN	13
2.1 VEEL VOORKOMENDE LEXICALE FOUTEN	14
2.2 VALSE VRIENDEN	25
B. GRAMMATICALE KWESTIES	28
1. ADJECTIEVEN	28
1.1. HET AANGENAAM KLIMAAT <i>OF</i> HET AANGENAME KLIMAAT?	28
1.2. IETS LEKKER <i>OF</i> IETS LEKKERS?	29
1.3. DE BIJZONDERSTE <i>OF</i> DE MEEST BIJZONDERE?	29
1.4. IK DENK DAT ZE ZIJN VERLOOFD <i>OF</i> IK DENK DAT ZE VERLOOFD ZIJN?	30
2. TELWOORDEN EN HOEVEELHEIDSWOORDEN	31
2.1. TWEE MAANDEN <i>OF</i> TWEE MAAND?	31
2.2. DRIE VIERDE <i>OF</i> DRIE VIERDEN?	31
2.3. NEGEN OP TIEN <i>OF</i> NEGEN OP DE TIEN?	31
2.4. ALLE <i>OF</i> ALLEN?	31
2.5. VEEL MENSEN <i>OF</i> VELE MENSEN?	32

3. VOORNAAMWOORDEN	33
3.1. ZOALS MIJ <i>OF</i> ZOALS IK?	33
3.2. MET HEN <i>OF</i> MET HUN?	33
3.3. GENT EN HAAR MONUMENTEN <i>OF</i> GENT EN ZIJN MONUMENTEN?	34
3.4. DEZE BOEKEN DIE IK HEB GELEZEN <i>OF</i> DIE BOEKEN DIE IK HEB GELEZEN?	34
3.5. DEGENE(N) DIE IK HEB GELEZEN <i>OF</i> DIE DIE IK HEB GELEZEN?	36
3.6. ZO'N RODE APPELS <i>OF</i> ZULKE RODE APPELS?	36
3.7. EEN DERGELIJK VERHAAL <i>OF</i> DERGELIJK VERHAAL?	37
3.8. DE JONGEN DIE JE ZIET <i>OF</i> DE JONGEN DAT JE ZIET?	37
3.9. DE STOKJES MET DEWELKE IK EET <i>OF</i> DE STOKJES WAARMEE IK EET?	38
3.10. DE MEISJES WIENS HAAR GOED ZIT <i>OF</i> DE MEISJES WIER HAAR GOED ZIT?	38
4. BIJWOORDEN	40
4.1. VAN WAT HANGT HET AF <i>OF</i> WAARVAN HANGT HET AF?	40
4.2. DE JONGEN WAARMEE <i>OF</i> DE JONGEN MET WIE?	40
4.3. HET HANGT ERVANAF, HET HANGT ER VANAF <i>OF</i> HET HANGT ERVAN AF?	41
4.4. BOVENAAN DE BLADZIJDE <i>OF</i> BOVEN AAN DE BLADZIJDE?	41
4.5. EEN STAP NAAR VOOR <i>OF</i> NAAR VOREN?	41
4.6. KORTOM KUN JE BETER GAAN FIETSEN <i>OF</i> KORTOM, JE KUNT BETER GAAN FIETSEN?	42
4.7. ENERZIJD... ANDERZIJD... <i>OF</i> DAARNAAST?	43
5. VOEGWOORDEN	44
5.1. NIETS ALS ELLENDE <i>OF</i> NIETS DAN ELLENDE?	44
5.2. IK ZAL EENS KIJKEN ALS ZIJ ER IS <i>OF</i> IK ZAL EENS KIJKEN OF ZIJ ER IS	44
5.3. IK WEET NIET OF HIJ KOMT OF OF HIJ THUIS BLIJFT <i>OF</i> IK WEET NIET OF HIJ KOMT OF DAT HIJ THUIS BLIJFT?	44
5.4. IK VRAAG ME AF WIE DAT ER MEEGAAT <i>OF</i> IK VRAAG ME AF WIE ER MEEGAAT?	45
5.5. ALS IK KLEIN WAS, WANNEER IK KLEIN WAS <i>OF</i> TOEN IK KLEIN WAS?	45
6. VOORZETSELS	46
6.1. DRIE WEKEN TERUG <i>OF</i> OVER DRIE WEKEN?	46
6.2. OVER EEN MAAND <i>OF</i> BINNEN EEN MAAND?	46
6.3. HIJ HEEFT MIJ BELOOFD VAN TE KOMEN <i>OF</i> HIJ HEEFT MIJ BELOOFD OM TE KOMEN?	46
7. WERKWOORDEN.....	47
7.1. EEN AANTAL MENSEN KWAM <i>OF</i> EEN AANTAL MENSEN KWAMEN?	47
7.2. DAT IS GEZEGD GEWEEST <i>OF</i> DAT IS GEZEGD?	49
7.3. IK HEB HET BESTAND <i>OP</i> GESLAAN <i>OF</i> <i>OP</i> GESLAGEN?	49
7.4. IK GA GAAN SPORTEN <i>OF</i> IK GA SPORTEN?	50
7.5. JE MOET MORGEN NIET KOMEN <i>OF</i> JE HOEFT MORGEN NIET TE KOMEN?	50
7.6. MOEST JE TIJD HEBBEN... <i>OF</i> MOCHT JE TIJD HEBBEN...?	51
7.7. IK DENK DAT IK ER NIET LANGER KAN OP WACHTEN <i>OF</i> IK DENK DAT IK ER NIET LANGER OP KAN WACHTEN?	51
7.8. JE HAD KUNNEN WORDEN BETRAPT, JE HAD KUNNEN BETRAPT WORDEN <i>OF</i> JE HAD BETRAPT KUNNEN WORDEN?	52
7.9. DURF JIJ BUNGEEJUMPEN <i>OF</i> DURF JIJ TE BUNGEEJUMPEN?	53
8. ZINSCONSTRUCTIES.....	54
8.1. FOUTIEVE BEKNOPTTE BIJZINNEN.....	54
8.2. INVERSIEFOUTEN (<i>TANTEBETJECONSTRUCTIES</i>).....	55
8.3. FOUTE SAMENTREKKINGEN	56
8.4. DE BEPERKENDE EN UITBREIDENDE BETREKKELIJKE BIJZIN	57

INLEIDING: TAALVARIATIE

1. Standaardtaal, tussentaal en dialect: verschillende taalvariëteiten

standaardtaal

Heb je nog een kop koffie voor me?

tussentaal

'Ebde nog een tas koffie voor mij?

dialect

Édde nog een zjat kaffe veu maai?

Ej nog e tasse kaffie voe mien?

Het Nederlands kent, net zoals andere talen, verschillende taalvariëteiten: mensen gebruiken een andere soort taal naargelang ze spreken tegen familie, vrienden, kleine kinderen, dorps- of stadsgenoten, hiërarchisch hogergeplaatsten, enzovoort. **De situatie waarin je je bevindt, bepaalt dus mee welk soort taal je gebruikt.** Als je geen standaardtaal spreekt, kun je bijvoorbeeld dialect spreken, of informele Vlaamse omgangstaal, die ook wel tussentaal wordt genoemd. Daarbij heerst vaak de misvatting dat de ene variëteit 'beter' of 'slechter' zou zijn dan de andere. De ene variëteit is in een bepaalde situatie wel soms **gepaster** dan de andere, maar de variëteiten op zich zijn evenwaardig. De grenzen tussen de verschillende soorten Nederlands zijn trouwens niet scherp te trekken, maar verlopen veeleer gradueel: standaardtaal loopt over in tussentaal, tussentaal loopt over in dialect.

1.1. Standaardtaal

Doorgaans bestaat er in een taalgebied de behoefte aan een taalvariëteit die geografisch 'neutraal' is, die men kan hanteren in bovenregionale contacten en tegenover onbekenden of anderstaligen. Die bovenregionale variëteit is een standaardtaal. De Algemeen Nederlandse Spraakkunst (ANS) definieert standaardtaal als *"de taal waarin geen elementen of structuren voorkomen die duidelijk opvallen als niet-algemeen"*. Een vergelijkbare omschrijving vinden we terug op de site van de Nederlandse Taalunie, het officiële beleidsorgaan voor de Nederlandse taal: *"Onder 'Algemeen Nederlands' verstaan wij de Nederlandse standaardtaal die aanvaardbaar is in het hele Nederlandse taalgebied"*.

De Nederlandse standaardtaal is dus het Nederlands dat algemeen bruikbaar is in alle belangrijke sectoren van het openbare leven, zoals het bestuur, de rechtspraak, het onderwijs en de media. In formele, officiële of zakelijke situaties wordt meestal standaardtaal gebruikt: een rechter in de rechtbank, een werknemer die een presentatie geeft, een nieuwslezer die berichten voorleest. In zakelijke teksten schrijven en lezen we standaardtaal: een brief van de bank, artikelen in kranten en tijdschriften. De Nederlandse standaardtaal wordt ook wel **Algemeen Nederlands** of **AN** genoemd. Vroeger werd ook vaak gesproken van Algemeen Beschaafd Nederlands (ABN).

1.2. Dialect

Een dialect is een **lokale vorm van het Nederlands**. Omdat elk dialect zijn eigen specifieke en plaatsgebonden kenmerken heeft (een typische uitspraak, woordenschat en zinsbouw), is het maar **bruikbaar in een beperkt aantal situaties**: in contacten met mensen uit de directe omgeving, zoals thuis of bij familie, of in contacten met mensen uit hetzelfde dorp of dezelfde streek. De laatste decennia zijn het gebruik en de kennis van (zuiver) dialect sterk achteruitgegaan: ouders voeden hun kinderen steeds

minder vaak op in het dialect, en dialectgebruik heeft een negatieve connotatie gekregen. Ook de toenemende mobiliteit van mensen die verhuizen over de dialectgrenzen heen, is een oorzaak van het voortschrijdende dialectverlies.

1.3. Tussentaal

Tussentaal is de informele omgangstaal van de meeste Vlamingen. De Vlaamse tussentaal wordt gekenmerkt door een sterke Brabants-Antwerpse inslag, en vertoont zowel kenmerken van standaardtaal als van dialect. Enkele voorbeelden van typische elementen in Vlaamse tussentaal zijn:

- Het wegvallen van eindmedeklinkers: *iet, altij, goe, da, me, wa,*
- De niet-uitgesproken [h]-klank: *Ik eb mijn uis elemaal eringericht,*
- Gebruik van *ge/gij* in de tweede persoon enkelvoud: *Ebde (gij) tijd?, Ge vraagt u zeker af oe dat da komt?,*
- Dubbele negatie: *Ik kan hem nie goe nie meer volgen,*
- Overtollig *dat* in bijzinnen: *'k Vraag mij af oe da ze da weet,*
- Het verbuigen van lidwoorden en voornaamwoorden: *ne jongen, zijnen auto,*
- Verkleinwoorden op *-ke*: *bloemeke, meiske, efkes.*

Toch bestaat *de* Vlaamse tussentaal niet: die verschilt van streek tot streek, van gebruiker tot gebruiker, van situatie tot situatie.

In de voorbije decennia zijn veel Vlamingen in tussentaal opgevoed. Daardoor is dat de taal geworden waarin ze zich het meest thuis voelen. Sommigen willen in bepaalde situaties wel standaardtaal spreken, maar kunnen het niet of niet zo goed. Vaak zijn ze onzeker door een gebrek aan praktijkervaring. Bij anderen roept standaardtaal in sommige situaties weerstand op: ze spreken dan bijvoorbeeld met *ge/gij* omdat ze *je/jij* aanstellerig vinden. Of het nu een gevolg is van 'niet kunnen' of 'niet willen', veel Vlamingen gebruiken tussentaal, meestal in alledaagse situaties zoals thuis, in het café, bij vrienden of familie, maar in toenemende mate ook in situaties waarbij standaardtaal voordien als een gepastere variëteit werd beschouwd.

2. Wie bepaalt wat standaardtaal is?

2.1. Normatieve en descriptieve bronnen

Wat wel of niet tot de standaardtaal behoort, is in de eerste plaats een maatschappelijke kwestie: tot de standaardtaal behoren die taalelementen die door de gemiddelde spreker als 'algemeen' worden beschouwd. Een aantal bronnen proberen die maatschappelijke normen in kaart te brengen.

De belangrijkste normatieve bronnen voor het Nederlands zijn:

- voor spelling de **Woordenlijst Nederlandse Taal** (het zogenaamde 'Groene Boekje'), raadpleegbaar via www.woordenlijst.org;
- voor woordenschat het **Van Dale Groot Woordenboek der Nederlandse Taal** (de 'Grote Van Dale'; de 15^e editie is op dit moment de recentste), raadpleegbaar via athena.ugent.be;
- voor morfologie en syntaxis de **Algemeen Nederlandse Spraakkunst** (de ANS), raadpleegbaar via ans.ruhosting.nl.

Van die drie bronnen heeft enkel de Woordenlijst Nederlandse Taal een officieel karakter. Voor de spelling is er immers een officiële, wettelijke norm, die door politieke instanties wordt bepaald. De toelichtingen in de andere normatieve bronnen, zoals de Grote Van Dale en de ANS, moeten veeleer als adviezen worden beschouwd, niet als officiële richtlijnen.

Daarnaast zijn er ook beschrijvende websites die, hoewel ze geen officiële norm bepalen, toch een normatieve status hebben:

- de **Taaldatabanken** van de vrt (www.vrt.be/taal), een website met taaladviezen van vrt-taaladviseur Ruud Hendrickx;
- **Taaladvies.net**, de taaladviesite van de Nederlandse Taalunie (www.taaladvies.net);
- de **Taaltelefoon** van de Vlaamse overheid (www.taaltelefoon.be);
- de website van het **Genootschap Onze Taal** (www.onzetaal.nl).

2.2. De Nederlandse Taalunie

Een instantie die een bijzondere rol speelt in de hele normkwestie, is de Nederlandse Taalunie (vaak kortweg 'de Taalunie' genoemd). De Taalunie is een beleidsorganisatie waarin Nederland, België en Suriname samenwerken op het gebied van de Nederlandse taal, het taalonderwijs en de letteren. Naar eigen zeggen wil de Taalunie *"ervoor zorgen dat alle Nederlandssprekenden hun taal op een doeltreffende en creatieve manier kunnen gebruiken"*. Met dat doel voor ogen tracht ze de ontwikkeling te bevorderen van taalvoorzieningen, zoals woordenboeken en grammatica's.

2.3. Taalzorgwerken

Behalve de normatieve bronnen bestaat er zeer veel literatuur met concrete taaltips over welke woorden en wendingen beter vermeden kunnen worden als je standaardtaal spreekt of schrijft, en welke net geprefereerd worden. De meeste taalzorgwerken streven geen volledigheid na, maar concentreren zich op de typische 'fouten' en onvolmaaktheden die regelmatig opduiken in het dagelijkse taalgebruik.

3. Soorten standaardtaal

3.1. Standaardnederlands, AN, Belgisch Nederlands en Nederlands Nederlands

In de wetenschappelijke literatuur is al een tijdje een polemiek aan de gang over de precieze invulling van de termen **Standaardnederlands**, **Algemeen Nederlands**, **Belgisch Nederlands** en **Nederlands Nederlands**. Tot voor kort werd alleen als standaardtaal beschouwd wat in het *hele* Nederlandse taalgebied werd gebruikt. In de praktijk kwam dat erop neer dat alles wat alleen in Vlaanderen voorkwam, meteen als niet-standaardtalig werd beschouwd. Woorden en wendingen die typisch 'Hollands'

waren, werden daarentegen wel zonder label opgenomen in woordenboeken en grammatica's. Die ongelijke behandeling van exclusief Nederlandse en exclusief Belgische woorden is historisch gegroeid.

Tegenwoordig is de situatie echter niet meer zo eenduidig. Naast **Algemeen Nederlands** (wat zowel in Vlaanderen als in Nederland algemeen wordt gebruikt en aanvaard), wordt er nu ook een onderscheid gemaakt tussen wat standaardtaal is in slechts één van de twee taalgebieden. Hierbij hanteren taalkundigen de volgende termen: **standaardtaal in Vlaanderen of Belgisch Nederlands (BN)** versus **standaardtaal in Nederland of Nederlands Nederlands (NN)**. Er bestaan dus woorden en combinaties die algemeen gangbaar zijn in Nederland (en niet in België), en omgekeerd.

Standaardtaal in Vlaanderen

Zes pistolets en zes sandwiches. Dat zal het zijn?

Standaardtaal in Nederland

Zes harde bolletjes en zes zachte puntjes. Anders nog iets?

3.2. Belgisch Nederlands: standaardtaal in Vlaanderen

We kunnen standaardtaal in Vlaanderen (of 'Belgisch Nederlands') kort omschrijven als een conglomeraat van alle **woorden en wendingen die in Vlaanderen algemeen gangbaar zijn en er ook algemeen aanvaard worden**, maar in Nederland amper of niet gebruikt worden.

'Belgisch Nederlands' is niet zomaar hetzelfde als 'typisch Belgische woorden': sommige woorden en wendingen komen evengoed enkel in België voor, maar worden niet als standaardtaalig beschouwd omdat ze niet algemeen aanvaard worden, bijvoorbeeld *smikkelen* voor 'zoenen' of *valling* voor 'verkoudheid'. Andere 'typisch Belgische' woorden zijn wel algemeen aanvaard in Vlaanderen: *microgolfoven* 'magnetron' bijvoorbeeld, of *plattekaas* voor 'kwark'. Binnen die Belgisch-Nederlandse groep wordt nog een onderscheid gemaakt tussen woorden en wendingen die typisch spreektaalig zijn, en andere die zowel in spreek- als in schrijftaal kunnen worden ingezet.

En het wordt nog complexer: de groep Belgisch-Nederlandse woorden kan ook op een andere manier worden ingedeeld. Gaat het om een woord dat naar een specifiek Belgische eigenheid verwijst? Is het een woord dat geen noordelijke tegenhanger heeft? Een woord waarvoor een Nederlands-Nederlands equivalent bestaat dat bij ons niet gebruikt wordt? Of een woord dat een

tegenhanger heeft die in het volledige taalgebied gebruikelijk is? Op basis daarvan onderscheiden we vier categorieën, die we hieronder van naderbij bekijken.

3.1.1. Woorden voor **cultuurgebonden fenomenen** die typisch zijn voor de (Nederlandstalige) Belgische samenleving
Binnen deze categorie vallen bijvoorbeeld overheidsinstellingen, onderwijsvormen, streekgebonden gewoonten en gerechten, religieuze gebruiken, enzovoort. Het gaat om cultuurgebonden fenomenen die in Nederland niet voorkomen.

Enkele voorbeelden: *arrondissement, belfort, Chiro, doopsuiker, eindtermen, franskiljon, gewestweg, maaltijdcheque, nieuwjaarsbrief, onderzoeksrechter, paasklok, reuzenommegang, schepencollege, tso, vieruurtje, waterzooi, zeeklas.*

3.2.2. Belgisch-Nederlandse woorden en uitdrukkingen waarvoor **in Nederland geen specifieke tegenhanger** bestaat
Hier gaat het om fenomenen of betekenisinhouden die ook in Nederland bestaan, maar waarvoor Nederlanders geen specifieke woorden of uitdrukkingen hebben. Een Nederlander kent de uitdrukking *een baksteen in de maag hebben* bijvoorbeeld niet, en zal een omschrijving gebruiken als *een eigen huis willen (laten) bouwen*.

Standaardtaal in België	Omschrijving
dovemansgesprek	<i>dialogo tussen mensen die elkaar niet willen of kunnen begrijpen</i>
heenronde	<i>eerste helft van een competitie</i>
langspeelfilm	<i>film met een lange speelduur</i>
vluchtmisdrijf	<i>het doorrijden na een ongeval te hebben veroorzaakt</i>
waterkans(je)	<i>heel onzekere, uiterst kleine kans</i>
een straatje zonder eind	<i>een uitzichtloze situatie</i>
een vergiftigd geschenk	<i>een gunst of gift die op termijn voor negatieve resultaten of onaangename gevolgen kan zorgen</i>

3.2.3. Belgisch-Nederlandse woorden waarvoor **in Nederland een ander woord** gebruikelijk is
Bij woorden in deze categorie is het Belgisch-Nederlandse woord weinig of niet gebruikelijk in Nederland en daar ook amper of niet bekend. Op zijn beurt is het in Nederland gebruikelijke woord weinig of niet bekend in België. Zo bestelt de Belg bij de bakker *koffiekoeken* of *boterkoeken*, terwijl de Nederlander die koeken *koffiebroodjes* noemt. Enkele andere voorbeelden:

Standaardtaal in België	Standaardtaal in Nederland
confituur	jam [<i>sjem/zjem</i>]
containerpark	milieupark
croque-monsieur	tosti
fluisterasfalt	zoab (zeer open asfaltbeton)
lintmeter	centimeter
dubbel en dik	dubbel en dwars
poets wederom poets	leer om leer
uit de biecht klappen	uit de school klappen

3.2.4. Belgisch-Nederlandse woorden en uitdrukkingen met **een tegenhanger die in het hele taalgebied standaardtaal is**
Belgische taalgebruikers gebruiken Belgisch-Nederlandse woorden vaak dooreen met synoniemen die in het hele taalgebied standaardtaal zijn. Om uit te drukken dat iemand een goede bui heeft, wordt in België bijvoorbeeld *goedgezind* gebruikt naast *goedgehumeurd, goedgehumtst en goedgeluimd*, in Nederlands is *goedgezind* in die betekenis niet gebruikelijk.

Standaardtaal in België	Standaardtaal in het hele taalgebied
blokletteren	koppen (als kop hebben in een krant)
gelijkaardig	soortgelijk, gelijksoortig, vergelijkbaar

inox	roestvrij staal
luidop	hardop
valavond	avondschemering, vooravond, zonsondergang
andere katten te geselen hebben	wat anders aan zijn hoofd hebben
dat is een ander paar mouwen	dat is andere koek, heel wat anders
een boontje voor iemand hebben	een zwak, een voorliefde voor iemand hebben
met iets verveeld zitten	met iets in zijn maag zitten, met iets zitten
niet meer weten van welk hout pijlen te maken	met de handen in het haar zitten, ten einde raad zijn

Bij een beperkt aantal woorden kunnen zich communicatieproblemen voordoen. Het gaat dan vooral om **woorden en combinaties die in de standaardtaal in België een andere betekenis hebben dan in de standaardtaal in Nederland**. 's Middags betekent in België bijvoorbeeld 'rond het middaguur', maar omvat in Nederland de tijd van 12 uur tot 's avonds. Een aantal andere voorbeelden:

	Betekenis in België	Betekenis in Nederland
enerverend	op de zenuwen werkend, irritant	op de zenuwen werkend, irritant; <i>maar heeft ook een positieve betekenis</i> : opwindend, spannend
lopen	gaan, stappen; <i>maar ook</i> rennen	<i>alleen</i> gaan, stappen
voortvarend	lichtvaardig, onbezonnen	energiek, doortastend
aan de weg timmeren	bezig zijn aan een werk van lange adem	in het oog lopen, de publiciteit zoeken
het mes snijdt aan twee kanten	er zitten ook negatieve kanten aan	het levert voordeel op voor beide partijen
met een sisser aflopen	de verwachtingen niet inlossen, mislukken (<i>teleurstelling</i>)	geen ernstige gevolgen hebben, minder erg aflopen dan men had gevreesd (<i>opluchting</i>)

3.3. Algemeen Nederlands: doorsnede of alomvattende term?

Er blijken dus de facto twee gemeenschappen te bestaan, elk met hun eigen talige ontwikkeling in zowel spreek- als schrijftaal. Het is dan ook niet langer mogelijk om één Nederlands (meer bepaald het Nederlands Nederlands) als hét Algemeen Nederlands te beschouwen, met het Belgische Nederlands als afwijking.

De standaardtaal in Nederland, inclusief alle eigenaardigheden qua uitspraak, woordenschat en grammatica, is de zogenaamde *Nederlands-Nederlandse variëteit van het Nederlands*. Die typisch Nederlandse varianten worden stilaan ook op die manier gemarkeerd in woordenboeken en grammatica's. Hetzelfde gebeurt voor de Belgisch-Nederlandse varianten.

Dan rest ons nog de vraag: wat valt er nog onder de noemer *Algemeen Nederlands*? De term kan grofweg op twee manieren worden ingevuld. Sommige taalkundigen pleiten ervoor de term te reserveren voor de doorsneden van de twee nationale variëteiten, andere vinden het de som van de variëteiten. Een discussie die nog vervolgd wordt.

A. LEXICALE KWESTIES

Vaak proberen mensen standaardtaal te spreken of te schrijven, maar gebruiken ze woorden en wendingen of constructies die niet tot de standaardtaal behoren. Veel van die taalfouten worden veroorzaakt door invloed van dialecten en van andere talen, zoals het Frans. Eerst lichten we hieronder een aantal veelvoorkomende soorten lexicale afwijkingen van de standaardtaal toe. Daarna volgt een lijst met concrete taalfouten die vaak voorkomen in geïntendeerde standaardtaal. Als neerlandicus moet je die fouten niet alleen vermijden, je moet ze ook kunnen detecteren en verbeteren, in je eigen of andermans teksten (bv. op het examen). Alle lexicale fouten zijn vanaf nu in de syllabus aangeduid met een *.

1. Soorten lexicale problemen in de standaardtaal

1.1. Invloed uit dialecten en regiolecten

Dialectismen en regionalismen zijn woorden en wendingen die gangbaar zijn in een dialect of regiolect, en die soms ten onrechte als Standaardnederlands gebruikt worden. Veel van die woorden (niet allemaal) zijn van Franse origine, denk maar aan woorden als *prise, vélo, remorque, ...* Maar let op: niet alle woorden van origine Franse woorden zijn dialectismen; heel wat Franse woorden zijn perfecte standaardtaal (bv. *punaise, mannequin, ambiance, ...*).

De situatie is dus complex: sommige Franse woorden zijn dialectisch, andere zijn standaardtalig, nog andere worden intussen als Belgisch-Nederlandse spreektaal beschouwd (bv. *camion, chauffage, lavabo*). Dat betekent dat je ze mag gebruiken in Vlaamse informele omgangstaal, maar in formele situaties kies je toch liever voor standaardtalige alternatieven.

1.2 Hypercorrectie

1.2.1. Exogenismen

Soms vervangen standaardtaalgebruikers endogene (eigen) taalelementen door exogene (vreemde) constructies. Veel taalgebruikers voelen uitheemse woorden aan als 'beschaafder' dan bepaalde wendingen die in hun regio gangbaar zijn. Het gaat dus om een specifiek geval van hypercorrectie. Zo'n exogene constructie noemen we een **exogenisme**. In Vlaanderen worden vooral Brabantse regionalismen aangezien voor standaardtaal. Dat komt doordat Brabant (en vooral steden als Brussel en Antwerpen) het zwaartepunt vormt van Vlaanderen, waardoor Brabants gekleurde taalbouwsels makkelijker hun weg vinden naar het suprarregionale taalgebruik.

Bijvoorbeeld: **noemen* (AN + DIA *heten*), **ge* (AN + DIA *je*),...

Hypercorrectie is er trouwens vaak de oorzaak van dat archaïsche en formele wendingen als hedendaags Nederlands worden gebruikt. Het gaat hier niet om echte taalfouten, wel om het gebruik van wendingen die niet meer gangbaar zijn, of enkel in een heel formele context.

Een aantal voorbeelden:

zich vermaken (*zich amuseren*)

gehuwd (*getrouwd*)

slechts (*maar*)

doch (*maar*)

reeds (*al*)

deze avond (*vanavond*)

ofschoon (hoewel)
daar (omdat)
spijs (ten spijt)
thans (nu)

1.2.2. Purismen

We vertelden net dat woorden als *punaise*, *mannequin* en *ambiance* standaardtalig zijn in het hele taalgebied. Sommige taalgebruikers hebben de neiging om ook dergelijke, perfect gangbare vreemde elementen te weren en te vertalen naar Nederlands klinkende samenstellingen. Vooral in Vlaanderen werden in de jaren '50 tot '80 van de vorige eeuw behoorlijk veel Franse leenwoorden uit de standaardtaal vervangen door zulke alternatieven, in een poging om het Nederlands "zuiver" te houden. Ze worden **purismen** genoemd. Aanvankelijk keurden de taaladvieswerken purismen af als niet-standaardtalig; intussen worden ze beschouwd als standaardtaal in België, hoewel ze in de praktijk nog maar weinig gebruikt worden en verouderd aanvoelen.

Voorbeelden van lexicale purismen:

duimspijker (punaise)
regenscherm (paraplu)
geldbeugel (portemonnee)
uitstalraam (etalage)
droogzwierder (centrifuge)

1.3. Barbarismen: gallicismen, anglicismen, germanismen

Er bestaat ook een hele categorie woorden en wendingen die eruitzien als 'gewoon' Nederlands, maar die in feite letterlijke vertalingen zijn uit een vreemde taal: de zogenaamde **leenvertalingen** of **barbarismen**. Barbarismen die afkomstig zijn uit het Frans worden **gallicismen** genoemd, barbarismen uit het Engels zijn **anglicismen**, die uit het Duits **germanismen**. Maar let op: niet alle letterlijke vertalingen kunnen zomaar als 'fout' worden bestempeld. Er zijn namelijk heel wat leenvertalingen die inmiddels algemeen Nederlands of standaardtaal in Vlaanderen zijn.

Voorbeelden van lexicale gallicismen:

<i>*voor gevolg hebben</i>	< Fr.	<i>avoir pour conséquence</i>	tot/als/ten gevolg(e) hebben
<i>*zich informeren</i>		<i>s'informer</i>	informatie vragen
<i>*de aandacht trekken op</i>		<i>attirer l'attention sur</i>	de aandacht vestigen op
<i>*beloven van te komen</i>		<i>promettre de venir</i>	beloven (om) te komen

1.4. Pleonasmen en tautologieën

Bij een **pleonasme** wordt een deel van het begrip twee keer uitgedrukt.

Voorbeelden:

**de oorzaak is te wijten aan*
**in staat zijn + kunnen*
**blijven + handhaven*
**weer + herhalen, opnieuw + herbeginnen*
**de aanwezige bezoeker*
**vooraf waarschuwen*
**tot later uitstellen*
**vrouwelijke schrijfster*

Bij een **tautologie** wordt het hele begrip twee keer uitgedrukt.

Voorbeelden:

**maar + echter*

**tevens + ook*

**zoals + bijvoorbeeld*

**enkel + alleen*

1.5. Contaminaties

Met het begrip **contaminatie** bedoelen we een verhaspeling van twee woorden of uitdrukkingen.

Voorbeelden:

**behoren tot één van de*

**duur kosten*

**onafgezien van*

**refereren naar*

**volgens mijn mening*

**onmeedogenloos*

**mistevreden*

2. Lijst met lexicale problemen

De lijst met lexicale taalzorgitems bestaat uit twee delen:

2.1: een lijst met veel voorkomende lexicale fouten (geen standaardtaal, ook niet in België). Voor alle woorden en uitdrukkingen in de lijst verwachten we dat je de standaardtalige variant kunt geven.

2.2: een lijst met 'valse vrienden', d.i. verwante woorden waartussen een duidelijk betekenis- of contextverschil bestaat. Het is de bedoeling dat je de precieze betekenis of correcte gebruikswijze van die woorden zelf opzoekt in een van de volgende bronnen:

- Van Dale Groot Woordenboek der Nederlandse Taal ("**Grote Van Dale**", beschikbaar via Athena);
- De taaladviesite van de Nederlandse Taalunie: <http://www.taaladvies.net>;
- De taaladviesite van de vrt: <http://www.vrt.be/taal>.

2.1 Veel voorkomende lexicale fouten

De onderstaande woorden en wendingen zijn geen standaardtaal, ook niet in België. Voor alle gevallen in de lijst verwachten we dat je de standaardtalige variant kunt geven.

*aan een bepaalde snelheid

Bij snelheden hoort het voorzetsel *met*.

De auto is met hoge snelheid uit de bocht gegaan.

Voor algemene omstandigheden is *bij* correct.

Bij die snelheid gaat het toestel trillen.

In bepaalde gevallen hoeft er geen voorzetsel te staan.

We reden gelukkig niet harder dan twintig toen we tegen de garagedeur botsten.

*achter de hoek

Standaardtaal is *om de hoek*.

*afkomen

Standaardtaal is *langskomen*.

*afkuisen

Standaardtaal is *reinigen, afvegen*.

*aflassen

Standaardtaal is *een wedstrijd afgelasten*. Dat werkwoord is een samenstelling van *gelasten* 'een last opdragen, bevelen, gebieden' en het bijwoord *afin* de betekenis van 'tenietdoening'. De vormen *aflassen* en *aflasten* zijn geen standaardtaal.

*afrijden (het gras)

Standaardtaal is *het gras maaien*.

*als ik van jou was

Standaardtaal is *als ik jou was*.

*ambetant

Standaardtaal is *vervelend*.

*autostop doen

Standaardtaal is *liften*.

*autostrade

Standaardtaal is *autoweg* of *snelweg*.

*beenhouwer

Standaardtaal is *slager*.

*begoed

Standaardtaal is *gegoed: de gegoede klasse*.

*beroep doen op

Standaardtaal is *een beroep doen op*.

*De politie heeft een beroep gedaan op de brandweer.
We moeten een beroep doen op uw begrip.*

***binnendoen**

Binnendoen wordt in spreektaal in twee betekenissen gebruikt, waarvoor een standaardtalig alternatief bestaat:

- 1) binnenbrengen, inleveren
- 2) versieren

***binnensteken**

Standaardtaal is *binnenbrengen*.

***bluts**

Standaardtaal is *deuk*.

***brol**

Standaardtaal is *rommel*.

***brossen**

Standaardtaal is *spijbelen*.

***buitensmijten**

Standaardtaal is *naar buiten gooien, eruit gooien, op straat zetten, ontslaan*. *Buitengooien* is informele ST in België.

***buis / buizen**

Standaardtaal zijn *onvoldoende / (laten) zakken*.

***bureel**

Standaardtaal is *bureau, kantoor*.

***camion, camionette**

Standaardtaal is *vrachtwagen, bestelwagen*.

***chauffage**

Standaardtaal is *verwarming*.

***daar waar (tegenstellend)**

Soms wordt *daar waar* gebruikt om een tegenstelling uit te drukken maar dat is niet standaardtalig. Gebruik in de plaats een voegwoord van tegenstelling, zoals *terwijl* of *waar*.

Dus niet: **Daar waar Belgen veeleer stil van nature zijn, zijn Nederlanders luidruchtiger.*

Wel: *Terwijl Belgen stil van nature zijn, ...*

***darm**

Darm is standaardtaal in de betekenis 'spijsverteringskanaal van de maag tot de aansluiting op de darm'. In België wordt *darm* ook weleens gebruikt in de betekenis 'buigzame buis van gummi of ander materiaal', maar dat gebruik is niet standaardtalig. Standaardtaal is (buigzame) *slang, buis*.

Dus niet: **In de wond worden twee darmpjes aangebracht om het wondvocht af te voeren.*

Wel: *In de wond worden twee slangetjes aangebracht om het wondvocht af te voeren.*

***de kost (in de betekenis van 'financiële kosten')**

Kost betekent 1) 'levensonderhoud' en 2) 'voedsel', bijvoorbeeld:

- 1) *Ik weet niet hoe ik aan de kost kan komen.*
- 2) *Opgewarmde kost.*

In de betekenis 'financiële kosten' is enkel de meervoudsvorm correct, bijvoorbeeld:

De kosten van het project lopen te hoog.

***de aandacht trekken op**

Contaminatie van *de aandacht trekken* (*iets of iemand trekt de aandacht*) en *de aandacht vestigen op iets* (*iemand vestigt de aandacht op iets*). Correct zijn dus:

De terreuraanslagen in de metro trokken de aandacht van de hele wereld.
Ze vestigden onze aandacht op het probleem.

***de televisie opzetten**

Standaardtaal is *de televisie aanzetten*. Het werkwoord *opzetten* is enkel correct in de betekenis 'draaien, laten afspelen'.

***doorheen de eeuwen / doorheen het artikel / ...**

Doorheen is een bijwoord, maar wordt vaak foutief gebruikt als voorzetsel

**De kogel ging dwars doorheen de muur.*
**Doorheen de eeuwen werd het boek vaak gekopieerd.*

Vaak is er een beter alternatief, bv. *door...heen, door, in*

De kogel ging dwars door de muur (heen).
Door de eeuwen heen werd het boek vaak gekopieerd.

***doos (conserven)**

Standaardtaal is een *blik* conserven.

***doppen**

Standaardtaal is *stempelen*.

***een foto trekken**

Standaardtaal zijn hier *een foto maken* of *een foto nemen*. Ook *op de foto zetten* en *fotograferen* zijn in het hele taalgebied bruikbaar.

***eenmaal dat, *eens dat**

Standaardtaal is *zodra, wanneer, als* of *eenmaal* (bijwoord). *Eenmaal* (voegwoord) is enkel standaardtaal in België.

Dus niet: **Eenmaal dat het schip gezonken was, hadden de opvarenden geen kans meer.*

Wel: *Toen het schip eenmaal gezonken was, ...*

Wel: *Zodra het schip gezonken was, ...*

Wel: *Eenmaal het schip gezonken was, ...*

***eens (voegwoord)**

Eens is een bijwoord. Gebruik het niet als voegwoord.

Dus niet: **Eens je klaar bent met je onderzoek, kun je beginnen aan de statistische analyse.*

Wel: *Zodra je klaar bent met je onderzoek, ...*

Wel: *Heb je al eens een statistische analyse gedaan?*

***effenaf**

Standaardtaal is *zonder meer* (als versterking).

***enkele richting**

Standaardtaal is *eenrichtingsverkeer*.

***foefelen**

Standaardtaal is *knoeien, prutsen, sjoemelen*.

***frigo**

Standaardtaal is *koelkast*.

***gans**

Gans is geen standaardtaal in de betekenis *volledig, heel*.

***gedaan hebben**

Standaardtaal is *klaar zijn*.

***gedacht**

Standaardtaal is *gedachte, mening, idee, opvatting*.

Dus niet: *Francis hoopt dat Claire alsnog van gedacht zal veranderen*.

Wel: *Francis hoopt dat Claire alsnog van gedachte(n)/mening zal veranderen*.

***gerust laten**

Standaardtaal is *met rust laten*.

***goed om weten**

Standaardtaal is *goed om te weten*.

Om wordt immers altijd met *te* gecombineerd.

Die wedstrijd was prettig om te volgen.

Het is mooi om te zien hoe goed die twee met elkaar kunnen opschieten.

***goesting**

Standaardtaal is *zin*.

***het een en het ander**

Om te verwijzen naar 'iets', een onbepaalde entiteit, is enkel *(het) een en ander* correct, bijvoorbeeld:

Dus niet: *In mijn tekst heeft ze 't een en 't ander aangestreept*.

Wel: *In mijn tekst heeft ze (het) een en ander aangestreept*.

Ook: *Er is hier (het) een en ander gebeurd sinds jouw vertrek*.

Verder kan de combinatie *(het) een en ander* (bij voorkeur zonder *het*, vooral in geschreven taal) ook gebruikt worden om terug te verwijzen naar vroeger genoemde zaken:

In Spanje spelen zich verontrustende taferelen af. Een en ander heeft te maken met de verkiezingen in Catalonië.

De combinatie *de/het een of ander(e)* kan ook bijvoeglijk gebruikt worden om te verwijzen naar een niet-geïdentificeerde persoon of zaak, bijvoorbeeld:

De een of andere dief is er met mijn fiets vandoor.

***het hekken**

Standaardtaal is *het hek*, meervoud *hekken*.

***hoe stel je het?**

het stellen is geen standaardtaal in de betekenis *het maken*.

Dus niet: **Hoe stelt je grootvader het?*

Wel: *Hoe gaat het met je grootvader? (Of: Hoe maakt je grootvader het?)*

Wel correct is: *Hoe is het gesteld met...?*

***hoop en al**

Standaardtaal is *alles samen, hoogstens*.

***iemand vervoegen**

Enkel een werkwoord kan vervoegd worden. Correct zijn: *zich (ver)voegen bij iemand, zich aansluiten bij*.

Dus niet: **Vijfentwintig nieuwe inspecteurs zullen hen de komende dagen vervoegen*.

Wel: *Vijfentwintig nieuwe inspecteurs zullen zich de komende dagen bij hen (ver)voegen*.

***ik ben het niet zeker**

Dit is een contaminatie van twee uitdrukkingen: *ik weet het niet zeker* en *ik ben er niet zeker van*.

Dus niet: **"Misschien heb ik Marine Le Pen niet goed begrepen", zei Madonna. "Ik ben het niet zeker."*

Wel: *"Misschien heb ik Marine Le Pen niet goed begrepen", zei Madonna. "Ik weet het niet zeker."*

***in gang schieten**

Standaardtaal is *beginnen, starten*.

***ineenstuiken**

Standaardtaal is *ineenstorten/in elkaar storten, neerstorten, vallen, in elkaar zakken*.

***klacht neerleggen**

Standaardtaal is *een klacht tegen iemand indienen*.

Ze diende een klacht in bij de statutaire commissie.

***kost wat kost**

Standaardtaal is *het koste wat het wil, het koste wat het kost, koste wat het kost, koste wat kost*.

Het koste wat het kost, maar ik kijk vanavond naar die voetbalwedstrijd, riep Davy.

De banken blijven koste wat het kost hoge winsten nastreven.

***kou hebben**

Standaardtaal is *het koud hebben*.

***kuisen**

Kuisen is enkel standaardtaal in figuurlijke betekenis, bijvoorbeeld:

Je moet je taal wat kuisen als je met hem praat.

Het boek is gekuist (= gecensureerd).

Kuisen wordt in Belgische spreektaal vaak gebruikt in de plaats van *schoonmaken*, maar dat gebruik is geen standaardtaal.

***kuisvrouw**

Standaardtaal is *poetshulp* (alternatieven als het een vrouw is: *werkster, schoonmaakster, poetsvrouw*)

***langs de ene kant, langs de andere kant**

Standaardtaal is *aan de ene kant, aan de andere kant*.

***lavabo**

Standaardtaal is *wastafel*.

***laagdunkend**

Correct is *laatdunkend*.

***maar ... meer**

maar... meer is geen standaardtalig alternatief voor *nog maar*.

Dus niet: **Ik heb maar twee planten meer; de rest is verwelkt.*

Wel: *Ik heb nog maar twee planten.*

***metsen**

Standaardtaal is *metselen*. Degene die het werk doet, is geen *metser*, maar een *metselaar*.

***midden (voorzetsel van plaats)**

midden is een bijwoord. Het komt ook voor als voorzetsel in tijdsbepalingen (bv. *midden jaren tachtig, midden november*). Gebruik het niet voor plaats.

Dus niet: **Midden de mensen stond de kunstenaar te performen.*

Wel: *Midden tussen de mensen stond de kunstenaar te performen.*

Wel: *Te midden van de mensen stond de kunstenaar te performen.*

***mijn inziens**

Standaardtaal is *mijns inziens (zijns inziens, onzes inziens)*.

***mits (als voorzetsel)**

Mits is een voegwoord; gebruik het niet als voorzetsel.

Dus niet: **Mits een doktersattest krijgt u het geld teruggestort.*

Wel: *Met een doktersattest krijgt u het geld teruggestort.*

Wel: *Mits u een doktersattest bezorgt, krijgt u het geld teruggestort.*

***mogelijks**

Standaardtaal is *mogelijk*.

***naar omhoog, naar omlaag**

Standaardtaal is *omhoog, omlaag* of *naar beneden, naar boven*.

***nijpen**

Standaardtaal is *knijpen, knellen*.

***nonkel**

Standaardtaal is *oom*.

***occasie**

Standaardtaal is *tweedehandsauto*.

***omhaling**

Standaardtaal is *ophaling, inzameling*.

***om welk uur (vertrekken we)?**

Standaardtaal is *hoe laat* (vertrekken we)?

***omhooghangen**

Standaardtaal is *ophangen*.

***onafgezien van**

Standaardtaal zijn *ongeacht en afgezien van*.

De tekst is afgezien van enkele tikfouten helemaal in orde.

Ongeacht die foutjes is het een uitstekende tekst.

***op een ander**

Standaardtaal zijn *ergens anders, elders*.

Niet: **Op een ander is het niet altijd beter.*

Wel: *Ergens anders is het niet altijd beter.*

***op vlak/gebied van**

Het lidwoord *het* is verplicht. Correct zijn dus: *op het vlak van, op het gebied van*.

***over(t)laatst**

Standaardtaal is *onlangs, recent*.

***een pak (volk)**

Standaardtaal is *een heleboel, een hoop*.

***een pandoering**

Standaardtaal is *een pak slaag*.

***pinker**

Standaardtaal is *richtingaanwijzer*.

***pintelieren**

Standaardtaal is *op stap gaan (en bier drinken)*.

***plaaster**

Standaardtaal is *gips*.

Dus niet: *Haar arm zal zes weken in de plaaster moeten.*

Wel: *Haar arm zal zes weken in het gips moeten.*

***platte band**

Standaardtaal is een *lekke band*.

***plezant**

Standaardtaal is *plezierig, leuk, aangenaam*.

***politieker, alcoholieker, mecanieker, elektriker, techniker**

Standaardtaal zijn *politicus, alcoholicus, mecanicien, elektricien, technicus*.

***precies (in de betekenis 'blijkbaar')**

Standaardtaal is hier *blijkbaar, kennelijk*.

Dus niet: *Het gaat precies regenen*.

Wel: *Het gaat blijkbaar/kennelijk regenen*.

***een proces inspannen**

Een proces wordt niet *ingespannen*, maar *aangespannen*.

***punt aan de lijn / punt andere lijn**

Standaardtaal is *punt uit*.

***rechtover**

Standaardtaal is *(recht) tegenover*.

Dus niet: **De Rozier is het gebouw rechtover de Boekentoren*.

Wel: *De Rozier is het gebouw (recht) tegenover de Boekentoren*.

***seffens**

Standaardtaal is *straks*.

***smossen**

Standaardtaal is *knoeien, morsen*.

***stap/trap het af!**

Standaardtaal is *Maak dat je wegkomt!*

***stoefen**

Standaardtaal is *opscheppen, bluffen*.

***tas koffie**

In een *tas* draag je allerlei dingen mee: *boekentas, handtas, schooltas, sporttas*.

Tas is geen standaardtaal in de betekenis van *mok, kop(je), beker* of *kommetje*.

Niet: **Na de wandeling trakteerden we ons op een tas koffie met gebak*.

Wel: *Na de wandeling trakteerden we ons op een kopje koffie met gebak*.

Niet: **Wil je nog graag een tas soep voor het slapengaan?*

Wel: *Wil je nog een graag een kommetje soep voor het slapengaan?*

***tegensteken**

Standaardtaal is *tegenstaan, vervelen*.

***teken doen**

Standaardtaal is *een teken geven*.

***terug (in de betekenis *weer, opnieuw*)**

Terug is een bijwoord met de betekenis: weer naar het beginpunt. Gebruik het niet in de betekenis *weer, opnieuw, nogmaals*.

Niet: **Er wordt terug lesgegeven in de gerenoveerde school.*

Wel: *Er wordt opnieuw lesgegeven in de gerenoveerde school.*

***valling**

Standaardtaal is *verkoudheid*.

***vannamiddag**

Standaardtaal zijn *vanmiddag, in de namiddag*.

***van zodra**

Standaardtaal is *zodra* (zonder *van*).

Dus niet: *Van zodra je de syllabus grondig hebt doorgenomen, kan je aan de oefeningen beginnen.*

Wel: *Zodra je de syllabus grondig hebt doorgenomen, kan je aan de oefeningen beginnen.*

***verdiep**

Standaardtaal is *verdieping*.

*** verhinderen/voorkomen/vermijden dat + negatie**

Werkwoorden als *verhinderen, voorkomen* en *vermijden* bevatten al een negatie. Combineer ze dus niet met een negatiwoord.

Dus niet: **We moeten vermijden dat er geen kinderen door het hekje de straat op kunnen lopen.*

Wel: *We moeten vermijden dat er kinderen door het hekje de straat op kunnen lopen.*

***voorhebben (iets)**

Standaardtaal is *meemaken, beleven*.

***voor gevolg hebben**

Gallicisme (< Fr. *avoir pour conséquence*). Standaardtaal is ***tot gevolg hebben*** en ***als gevolg hebben***. *Ten gevolge hebben* is ook correct, maar minder gebruikelijk.

***vuilbak**

Standaardtaal is *vuilnisbak*.

***wasspeld**

Standaardtaal is *wasknijper*.

***weeral**

Standaardtaal is *alweer*.

***zagen, zagevent**

Standaardtaal zijn *zeuren, zeurpiet*.

***zeveren**

Standaardtaal is *1) kwijlen* en *2) flauwe praat verkopen*.

***zich informeren**

Gallicisme (< Fr. *s'informer*). Correct is *informatie vragen*.

***zich mispakken**

Standaardtaal is *zich vergissen*.

***zich aan iets verwachten**

Standaardtaal is *iets verwachten*.

Dus niet: De analisten verwachten zich aan een nieuwe crisis.

Wel: De analisten verwachten een nieuwe crisis.

***zich zetten (zet u)**

Standaardtaal is *gaan zitten (ga zitten)*.

***zich overslapen**

Standaardtaal is *zich verslapen*.

***zicht (op het eerste –)**

Standaardtaal is *op het eerste gezicht*.

***zijn te**

De wending *zijn te*, gevolgd door een infinitief, heeft in het Nederlands niet de betekenis 'moeten + passieve infinitief'. Die constructie is een letterlijke vertaling uit het Frans (Fr. *être à* = 'moeten').

*Dus niet: *Het bedrag is te storten op volgend rekeningnummer.*

Wel: Het bedrag moet gestort worden / dient gestort te worden op volgend rekeningnummer.

***zowel ... en**

Standaardtaal is *zowel ... als...*

*Dus niet: *Zowel peuters, de kleuters en lagereschoolkinderen mogen deelnemen aan ons sportkamp.*

Wel: Zowel peuters, kleuters als lagereschoolkinderen mogen deelnemen aan ons sportkamp.

Tot slot wijzen we jullie erop dat er in Vlaanderen nog een hele reeks uitdrukkingen gebruikt worden die niet tot de standaardtaal behoren, maar die moeilijk kort en krachtig en even sprekend te vertalen zijn naar het AN. Vermijd het gebruik van dit soort typisch Vlaamse uitdrukkingen in verzorgde schrijftaal, maar blijf ze vooral onbeschroomd hanteren in informele spreektaal. Bijvoorbeeld:

**amen en uit*

**een dikke nek hebben*

**een kemel schieten*

**er eens invliegen*

**er geen zaken mee hebben*

**ergens zijn voeten aan vegen*

**ervanonder muizen*

**geen klop doen*

**Frans, Engels, Duits, ... met haar op*

**iets in zijn kop steken*

**iemand uit zijn kot lokken*

**in een Franse colère schieten*

**op de lappen gaan*

**uit zijn kot komen*

**het kot was te klein*

**het kot afbreken*

**iemand liggen hebben*

**met iemands voeten spelen*

**tussen de soep en de patatten*

**van zijn melk zijn*

**van zijn oren maken*

....

2.2 Valse vrienden

De onderstaande woordkoppels vertonen wel een of andere vormelijke verwantschap of semantische gelijkheid, maar toch bestaat er een duidelijk betekenis- of contextverschil tussen. Om misverstanden in de taal te vermijden moet je die nuances kennen. Het is de bedoeling dat je de precieze betekenis of correcte gebruikswijze van deze woorden zelf opzoekt in een van de volgende bronnen:

- Van Dale Groot Woordenboek der Nederlandse Taal ("Grote Van Dale", beschikbaar via Athena);
- De taaladviesite van de Nederlandse Taalunie: <http://www.taaladvies.net>;
- De taaladviesite van de vrt: <http://www.vrt.be/taal>.

Je zult ontdekken dat sommige woorden niet tot de standaardtaal behoren, en die moet je dus ook vermijden en verbeteren. Ook alles wat bijvoorbeeld in Van Dale gelabeld staat als "BE niet algemeen" of "BE spreektaal" is geen standaardtaal in Vlaanderen. Woorden waarvan op de taaladviesites staat dat het onduidelijk is of ze tot de standaardtaal in België behoren, keuren we eveneens af. Dat betekent immers dat ze nog niet algemeen aanvaard en gebruikelijk zijn.

a priori / a posteriori	deftig / fatsoenlijk
aanmerking / opmerking	doorgaan / plaatsvinden
aanzicht / uitzicht / zicht / gezicht	eerder / veeleer / tamelijk
aangezien / gezien	evacueren / ontruimen
afkomen / langskomen	fysisch / fysiek
allicht / wellicht	gekend / bekend / geweten
best / het best	gekwetst / gewond / geblesseerd
bil / dij	het / de idee
blijkbaar / schijnbaar	hoelang / hoe lang
bovendien / vervolgens	ingang / toegang / inkom
college / cursus / syllabus	inrichten / organiseren
consummatie / consumptie	kritisch / kritiek
coup / coupe	kuisen / schoonmaken
curieus / nieuwsgierig	lijden / leiden
daarentegen / integendeel	lukken / slagen / slaan
danken aan / wijten aan	het / de opzet

het / de voetbal	schepte / schiep (verleden tijd van scheppen)
kopij / kopie	stadion / stadium
kortelings / binnenkort	studie / studies
kostelijk / kostbaar	tekort / te kort
moraal / moreel	tegoed / te goed
niet het minst / niet in het minst	teveel / te veel
noemen / heten	teneinde / ten einde
nota / notitie / notie	tenminste / ten minste
ofwel / oftewel	tenslotte / ten slotte
olie op de golven / olie op het vuur	uitweiden / uitwijden
ondanks/desondanks	vergeten zijn / vergeten hebben
onderschriften / ondertitels	verschieten / schrikken
ouderdom / leeftijd	weids / wijd
pas / maar / slechts (in tijdsaanduidingen)	wijten aan / wijden aan
pijl / peil / pijler / peiler	zelf / zelfs
quorum / quotum / quota	zolang / zo lang
refereren / verwijzen	zwoor / zwoer / zweerde (verleden tijd van zweren)

B. GRAMMATICALE KWESTIES

Lexicale fouten springen het meest in het oog (of oor), maar er wordt vaak ook gezondigd tegen bepaalde grammaticale regels van het Nederlands. Het gaat dan om woorden of zinnen die niet standaardtaalig zijn door hun vorm, verbuiging of de woordvolgorde. Denk maar aan dubbele negaties ('nooit geen') of verkeerd samengetrokken zinnen. Hieronder lijsten we een aantal veel voorkomende grammaticale taalkwesties op, gerangschikt volgens woordsoort. Het spreekt voor zich dat je ook dat soort fouten moet vermijden, kunnen herkennen en verbeteren; ze staan eveneens aangeduid met een *. In de grijze kaders vind je foute constructies waarvoor je extra op je hoede moet zijn. Hier en daar geven we ook een stijltip om je teksten in vlot en aantrekkelijk Nederlands te leren schrijven.

1. Adjectieven

1.1. Het aangenaam klimaat *of* het aangename klimaat?

De meeste adjectieven hebben twee vormen: met en zonder *-e*. Wanneer gebruik je welke vorm? Eerst moeten we uitleggen wat bepaalde en onbepaalde determinatoren zijn.

Een **bepaalde determinator** is een woordje dat aangeeft dat een zelfstandig naamwoord al bekend is voor zowel spreker als toehoorder. Bepaalde determinatoren zijn de bepaalde lidwoorden *de* en *het*, aanwijzende voornaamwoorden zoals *dat*, *dit*, *deze*, bezittelijke voornaamwoorden zoals *mijn*, *jouw*, *zijn*,... enzovoort.

Een **onbepaalde determinator** geeft aan dat een zelfstandig naamwoord nog niet bekend is bij de toehoorder. Onbepaalde determinatoren zijn het onbepaald lidwoord *een*, het onbepaald voornaamwoord (*iemand*, *een of ander*, *alle*,...), het vragend voornaamwoord, een aantal hoeveelheidwoorden (*geen*, *wat*, *heel wat*, *enkele*, *enige*, *sommige*, *verscheidene*, *een paar*), de aanwijzende voornaamwoorden *zo'n* en *zulke*.

Hoe zit het nu met de verbuiging van adjectieven?

(1) Adjectieven worden in het Nederlands in de meeste gevallen verbogen, dat wil zeggen:

- voor een *de*-woord of substantief in het meervoud
een intelligente vrouw, de nieuwe secretaris
- voor een *het*-woord met een bepaalde determinator
het nieuwe huis, dat dikke boek

(2) Slechts in één geval wordt het adjectief niet verbogen, namelijk voor een *het*-woord met een onbepaalde determinator: *een groot huis, zo'n dwaas kind, geen kwaad woord*

(3) In sommige gevallen geniet de onverbogen vorm de voorkeur. De verbogen vorm is hier telkens ook wel correct. Soms zijn er ook betekenisverschillen, bv. een knap leraar versus een knappe leraar (*knap* = 'met uitstekende pedagogische vaardigheden', *knappe* = 'die er goed uitziet').

Liever de onverbogen vorm	Voorbeelden
(a) Het substantief is <i>man</i> of <i>mens</i> is, met onbepaalde determinator.	<i>een goed mens, een verstandig man</i>
(b) Het substantief noemt een beroep, functie of rol, met onbepaalde determinator.	<i>een knap leraar, een uitstekend voorzitter</i>

(c) Het adjectief eindigt op <i>-s</i> of <i>-isch</i> , met onbepaalde determinator.	<i>een olympisch kampioen, zo'n virtuoos pianist</i>
(d) Bij comparatieven met drie of meer lettergrepen.	<i>een hartelijker omgeving, een steviger tafel</i>
(e) Vaste verbindingen (combinaties die als een eenheid worden aangevoeld).	<i>het lijdend voorwerp, het gerechtelijk dossier</i>

Let dus op!

Een het-woord met een bepaalde determinator krijgt een verbogen adjectief.

*Dus niet: *het bijzonder boek, dat veelbelovend talent, het bizar ongeval*

Wel: het bijzondere boek, dat veelbelovende talent, het bizarre ongeval

1.2. Iets lekker of iets lekkers?

Adjectieven die een eigenschap uitdrukken, kunnen gecombineerd worden met de onbepaalde voornaamwoorden *iets, niets, wat* en de hoeveelheidswoorden *veel, weinig, meer, minder, genoeg, voldoende, heel wat*. In dat geval krijgt het adjectief een *-s* (de zogenaamde substantiverings-*s*).

*Dus niet: *Hij gaf me iets mooi.*

Wel: Hij gaf me iets moois.

Andere voorbeelden:

Dat is me wat moois.

Er is nog genoeg fraais te bedenken.

Dat voorspelt niets goeds.

1.3. De bijzonderste of de meest bijzondere?

Soms worden superlatieven en comparatieven onterecht gevormd met *meer* of *meest* (de zogenaamde omschreven vormen). Hieronder sommen we de gevallen op waarin je de omschreven vorm van comparatieven en superlatieven wel kunt gebruiken. **In alle andere gevallen vorm je de comparatief of superlatief door *-er* of *-st* toe te voegen aan het adjectief.**

Je mag de omschreven vorm enkel gebruiken:

- (1) Bij adjectieven die eindigen op een **sisklank** (*-s, -isch*) of op *-st*.

de meest hese stem

het meest logische gevolg

de meest noeste werker

Ook bij andere moeilijk uit te spreken combinaties:

het meest kenmerkende (naast: het *kenmerkendste*)

- (2) Bij **participiaaladjectieven** (zie volgend punt) als die nog duidelijk hun werkwoordelijke betekenis hebben:

Die meer glanzende verf is mooier.

Met mijn meest knellende schoenen loop ik scheef.

Een meer overhangende boom zou hier beter passen.

Het staat in de meest gelezen kranten.

Maar: het *nijpendste* probleem, het *sprekendste* bewijs, een *geslotener* karakter. (= gevallen waarin het participiaaladjectief een figuurlijke betekenis heeft)

(3) Wanneer twee eigenschappen **vergeleken** worden:

Vader is *meer triest* dan boos.

Hij werd *meer dood* dan levend naar huis gebracht.

Let dus op!

Gebruik niet zomaar de omschreven vorm van superlatief en comparatief.

*Dus niet: *de meest rustige straat van Gent, de meest bizarre moordzaken*

Wel: de rustigste straat van Gent, de bizarste moordzaken

1.4. Ik denk dat ze zijn verloofd *of* ik denk dat ze verloofd zijn?

Eerst moeten we uitleggen wat er aan de hand is met 'verloofd': het lijkt op het voltooid deelwoord van een werkwoord, maar het gedraagt zich als een adjectief. Er bestaan namelijk twee bijzondere categorieën van adjectieven: participiaaladjectieven en pseudodeelwoorden.

Een **participiaaladjectief** is een onvoltooid of voltooid deelwoord van een bestaand werkwoord dat gebruikt wordt als adjectief, bijvoorbeeld

- bij een substantief: *een gesloten deur, een slapende hond, een gestemde wet.*
- als copulatief gezegde: *De afspraak is bindend. Het zwembad is gesloten.*

Een **pseudodeelwoord** is een adjectief dat er enkel uitziet als een deelwoord, maar niet (langer) met een bestaand werkwoord correspondeert, bijvoorbeeld

- bij een substantief: *een verliefd stel, een befaamd kunstwerk, betraande ogen, de gelaarsde kat*
- als copulatief gezegde: *Ze zijn al twee maanden verloofd. Ze is zeker bereid om je te helpen.*

Participiaaladjectieven en pseudodeelwoorden die gebruikt worden als copulatief gezegde, staan altijd vóór het werkwoord / de werkwoorden op het einde van de zin.

*Dus niet: *Ik vermoed dat ze daar wel toe zal zijn bereid.*

Wel: Ik vermoed dat ze daar wel toe bereid zal zijn.

*Dus niet: *Ik denk dat ze al twee maanden zijn verloofd.*

Wel: Ik denk dat ze al twee maanden verloofd zijn.

*Dus niet: *Ze zullen wel aan hun benen zijn gewond.*

Wel: Ze zullen wel aan hun benen gewond zijn.

2. Telwoorden en hoeveelheidswwoorden

2.1. Twee maanden *oftwee maand*?

Tijdsaanduidende zelfstandige naamwoorden krijgen de meervoudsvorm wanneer ze gecombineerd worden met een bepaald telwoord (= woorden die een exact aantal noemen), *hoeveel, zoveel* of *een paar*. Bijvoorbeeld: *zeven seconden, vijftien minuten, hoeveel dagen, een paar weken, drie decennia*.

*Dus niet: *Ze zijn nu al drie maand aan het werk.*

Wel: Ze zijn nu al drie maanden aan het werk.

*Niet: *Het aanbod is slechts een paar maand geldig.*

Wel: Het aanbod is slechts een paar maanden geldig.

*Kwartier, uren ja*ar zijn uitzonderingen. Die hebben in de genoemde combinaties gewoonlijk de enkelvoudsvorm:

Het aanbod is maar een paar uur geldig, dus je moet snel zijn.

Hoeveel jaar is dat al geleden?

We hebben drie kwartier op de tram gewacht.

2.2. Drie vierde *ofdrie vierden*?

Bij breukgetallen bestaat er een verschil tussen de vormen met en die zonder *-n*.

- (1) **De vorm zonder *-n*** wordt gebruikt als je de hoeveelheid als een eenheid beschouwt; de persoonsvorm staat dan in het enkelvoud.

Drie vierde van de bevolking eet te veel vet.

Zeker *vier vijfde* van dat drankje bestaat uit water.

- (2) **De vorm met *-n*** wordt gebruikt om de nadruk te leggen op de afzonderlijke delen van de breuk. Als het breukgetal onderwerp is van de zin, staat de persoonsvorm in het meervoud.

Er blijven nog *vier achtsten* van de taart over (= vier porties, elk ter grootte van één achtste).

2.3. Negen op tien *ofnegen op de tien*?

Om een verhouding weer te geven gebruik je de combinatie **telwoord + op/van + de + telwoord**.

*Dus niet: *Acht op tien Belgen hebben last van stress.*

Wel: Acht op de tien Belgen hebben last van stress.

*Niet: *Vijf van tien deelnemers moesten forfait geven.*

Wel: Vijf van de tien deelnemers moesten forfait geven.

2.4. Alle *ofallen*?

De hoeveelheidswwoorden *alle, beide, sommige, enkele* en *de meeste*, het rangtelwoord *eerste* en de adjectieven *laatste* en *middelste* hebben twee vormen: één met en één zonder *-n*. Wanneer gebruik je welke vorm?

Gebruik je één van deze woorden vóór een zelfstandig naamwoord, dan schrijf je nooit een *-n*.

alle bomen, beide meisjes

sommige Belgen, enkele dieven

de laatste dagen, het middelste huis

Bij zelfstandig gebruik is de situatie complexer.

- (1) De vorm met **-n** heeft betrekking op **personen**.

Ze waren allen tevreden.

Beiden kwamen te laat.

Sommigen geloven in sprookjes.

Velen zijn geroepen, weinigen uitverkoren.

De eersten zullen de laatsten zijn.

- (2) De vorm zonder **-n** heeft betrekking op **dieren en zaken**.

Die bomen zijn alle ziek.

Ik heb (ze) beide gelezen.

Sommige blaffen, andere bijten.

De meeste bleven onverkocht.

- (3) De vorm zonder **-n** is ook voor personen mogelijk wanneer die binnen dezelfde zin worden genoemd of als het verbogen woord aangevuld kan worden met een zelfstandig naamwoord uit de directe context.

Van die kinderen zijn er enkele(n) te jong.

Sommige(n) onder hen spreken Frans.

Er waren deelnemers die moesten opgeven, maar de meeste(n) haalden de finish. (= de meeste deelnemers).

2.5. Veel mensen ofvele mensen?

De hoeveelheidwoorden *veel* en *weinig* hebben drie vormen: de basisvorm, de vorm met *-e* en met *-en*. De regels hierboven gelden ook voor *veel* en *weinig*, maar er zijn nog twee specifieke regels:

- (1) *veel* en *weinig* blijven onverbogen als ze voor een enkelvoudig zelfstandig naamwoord zonder determinator staan. Bij een substantief in het meervoud is de verbogen vorm met *-e* ook correct, maar stilistisch minder vlot.

veel melk, veel mensen (liever dan vele mensen)

- (2) Staat er een bepaalde determinator voor *veel* en *weinig*, dan worden ze wél verbogen.

die vele mensen, het weinige eten

Let dus op!

Worden *veel*, *weinig*, *alle*, *beide*, *sommige* etc. zelfstandig gebruikt, kies dan de vorm met *-n* voor personen.

*Dus niet: De twee meisjes speelden vroeger al graag schooltje. *Beide zijn lerares geworden.*

Wel: De twee meisjes speelden vroeger al graag schooltje. Beiden zijn lerares geworden.

Stijltip!

Schrijf liever *veel* dan *vele* voor een zelfstandig naamwoord met onbepaalde determinator.

Dus niet: Vele studenten maken een verkeerde studiekeuze.

Beter: Veel studenten maken een verkeerde studiekeuze.

3. Voornaamwoorden

3.1. Zoals mij *of* zoals ik?

Ik/jij/hij/... en *mij/jou/hem* zijn twee verschillende vormen van het persoonlijke voornaamwoord. *Ik* wordt de **subjectsvorm** genoemd omdat de vorm enkel **onderwerp (subject)** kan zijn in de zin; *mij* wordt de **objectsvorm** genoemd omdat de vorm enkel **lijdend of meewerkend voorwerp (object)** kan zijn of **na een voorzetsel** staat.

Dus niet: **Heb je het tegen je broer of tegen ik?*

Wel: **Heb je het tegen je broer of tegen mij?*

Dus niet: **Ik wil een hartig woordje spreken met hij die dat gedaan heeft.*

Wel: *Ik wil een hartig woordje spreken met hem die dat gedaan heeft.*

Bij de voegwoorden **als (zoals)** en **dan** worden vaak fouten gemaakt tegen de regels. Toch zijn ze niet moeilijk:

(1) Kies de **subjectsvorm** als de vergelijking slaat op het onderwerp van de verzwegen bijzin.

Een vrouw zoals jij [er een bent] kan dat.

We waren er vroeger dan zij [er was].

(2) Kies de **objectsvorm** als de vergelijking slaat op het voorwerp van de verzwegen bijzin.

We kunnen haar beter verstaan dan [dat we] hem [verstaan].

Ze hebben mijn zus niet zo slecht behandeld als [ze] mij [behandeld hebben].

Let dus op!

In de meeste gevallen volgt na een vergelijking met 'dan' of 'zo(als)' een subjectsvorm.

*Dus niet: *Mijn tweelingbroer is even oud als mij.*

Wel: Mijn tweelingbroer is even oud als ik.

3.2. Met hen *of* met hun?

De persoonlijke voornaamwoorden *hen* en *hun* verwijzen uitsluitend naar personen, niet naar zaken. Traditioneel gelden volgende regels:

(1) Kies *hen* als direct object (lijdend voorwerp) en na een voorzetsel.

(2) Kies *hun* als indirect object (meewerkend voorwerp).

In minder formeel taalgebruik kun je zowel *hen* als *hun* vervangen door de vlotter klinkende doffe vorm ze.

We proberen hen/ze te overtuigen.

Ik heb het hun/ze wel tien keer gezegd.

Waarom wil je niet met hen/ze meegaan?

Ga nu maar meteen naar hen/ze toe.

Let dus op!

Gebruik 'hun' niet in de plaats van 'hen'. 'Hun' kan enkel meewerkend voorwerp zijn.

*Dus niet: *Ik heb hun gisteren op de Meir zien lopen.*

Wel: Ik heb hen gisteren op de Meir zien lopen.

3.3. Gent en haar monumenten *of* Gent en zijn monumenten?

Met welk bezittelijk voornaamwoord verwijst je terug naar zelfstandige naamwoorden?

(1) Kies *haar* voor een vrouwelijk zelfstandig naamwoord en *zijn* voor een mannelijk. Twijfel je of een zelfstandig naamwoord mannelijk of vrouwelijk is? Zoek het dan op in het woordenboek.

*Dus niet: *De mensenrechtenorganisatie Amnesty International heeft zijn jaarrapport bekend gemaakt.*

Wel: De mensenrechtenorganisatie Amnesty International heeft haar jaarrapport bekend gemaakt. (organisatie is een vrouwelijk substantief)

(2) Kies *zijn* voor een onzijdig woord.

*Dus niet: *Het bestuur heeft haar voorzitter de wacht aangezegd.*

Wel: Het bestuur heeft zijn voorzitter de wacht aangezegd.

Er zijn nog een aantal speciale gevallen:

- **Terugverwijzen naar een bedrijfsnaam**

Een bedrijfsnaam heeft het genus van het hoofdwoord in de naam. Is het hoofdwoord mannelijk, dan zijn de naam en de afkorting van de naam ook mannelijk.

De VDAB heeft zijn nieuwe cursussen gepresenteerd. (D = dienst, mannelijk)

Is het hoofdwoord vrouwelijk, dan zijn de naam en de afkorting van de naam ook vrouwelijk.

De VRT heeft haar nieuwe programma's gepresenteerd. (T = televisieomroep, vrouwelijk)

Is er geen zinvol hoofdwoord, dan zijn de naam en de afkorting van de naam onzijdig.

Volvo heeft zijn nieuwe modellen gepresenteerd.

- **Terugverwijzen naar een het-woord dat verwijst naar een vrouwelijke persoon**

Bij woorden als *het meisje* of *het kippetje* gebruiken we *haar*.

Het meisje neemt haar fiets.

Het afdelingshoofd (Irene) viert haar verjaardag.

- **Terugverwijzen naar steden, provincies, landen en dorpen**

Aardrijkskundige namen zonder bepaald lidwoord zijn onzijdig.

Het Gent van weleer was beroemd om zijn laken.

Aardrijkskundige namen die wel een bepaald lidwoord hebben, krijgen het genus van hun grondwoord.

De Chinese Volksrepubliek en haar dissidenten.

Let dus op!

Naar een onzijdig woord verwijst je terug met *zijn*.

*Dus niet: *Het gebouw heeft haar glorie verloren.*

Wel: Het gebouw heeft zijn glorie verloren.

3.4. Deze boeken die ik heb gelezen *of* die boeken die ik heb gelezen?

Deze en *die* zijn aanwijzende voornaamwoorden die verwijzen naar *de*-woorden; *dit* en *dat* zijn aanwijzende voornaamwoorden die verwijzen naar *het*-woorden. Ze kunnen verschillende functies hebben; afhankelijk van hun functie gebruik je de ene of de andere vorm. We lichten eerst kort die functies toe.

Met een aanwijzend voornaamwoord kun je **wijzen** of **verwijzen (terug of vooruit)**:

(a) De wijzende functie

Wanneer je een aanwijzend voornaamwoord wijzend gebruikt, kun je er een wijzend gebaar bij maken:

Die tekening hier is van Ensor.

Wil je van die zure snoepjes of eet je liever deze?

(b) De terugverwijzende functie

Een terugverwijzend voornaamwoord verwijst naar iets wat eerder in de tekst is genoemd:

Het WNT? Dat woordenboek is het grootste ter wereld.

De postbode, die is vandaag niet langs gekomen.

(c) De vooruitverwijzende functie

Een vooruitverwijzend aanwijzend voornaamwoord verwijst naar iets wat verder in de tekst wordt genoemd:

Ik geef je deze raad: blijf hier niet langer.

Ik moet je dit zeggen: je vrienden deugen niet.

Speciaal geval: de bepalingaankondigende functie

Soms verwijst een aanwijzend voornaamwoord naar iets dat nog niet bekend is, maar nader gespecificeerd wordt in een volgende bepaling. Het voornaamwoord "kondigt aan" dat er nog zo'n bepaling volgt.

Waar liggen die boeken die jij hebt gelezen?

Soep uit blik smaakt nooit zoals die die je zelf maakt.

Toon mij eens dat straatje waar je vriend woont.

Het programma was alvast boeiender dan dat van vorige week.

Wanneer gebruik je nu welke vorm?

- (a) **Om te wijzen**, mag je zowel *deze* en *die* als *dit* en *dat* gebruiken. Gebruik liever wat vaker *die* en *dat* (*deze* en *dit* maken je tekst stroef).
- (b) **Om te verwijzen** zijn er een aantal regels:
- (1) **Om terug te verwijzen** mag je in principe de vier vormen gebruiken (maar zie stijltip); je past het verwijzwoord aan aan het genus van de referent.
- Dus niet: *Het nieuwe appartement van Jonas? Die heb ik nog niet gezien.*
Wel: Het nieuwe appartement van Jonas? Dat heb ik nog niet gezien.
- (2) **Om vooruit te verwijzen**, gebruik je enkel *deze* of *dit* (behalve bij de bepalingaankondigende functie).
- Dus niet: *Ik ga hem dat duidelijk maken: roken in de gang doe je niet.*
Wel: Ik ga hem dit duidelijk maken: roken in de gang doe je niet.
- (3) **Bij de bepalingaankondigende functie** gebruik je *die* en *dat* (of *degene*, *diegene*, *datgene* bij zelfstandig gebruik: zie volgend item), nooit *deze* of *dit*.
- Dus niet: *Deze boeken die ik heb gelezen, liggen apart.*
Wel: Die boeken die ik heb gelezen, liggen apart.
- Dus niet: *Enkel deze met een nummer mag je ontlennen.*
Wel: Enkel die met een nummer mag je ontlennen.

Stijltip!

Wil je terugverwijzen naar een de-woord of een meervoudig het-woord? Gebruik zoveel mogelijk *die*. Wil je terugverwijzen naar een enkelvoudig het-woord? Gebruik dan zoveel mogelijk *dat*. Terugverwijzen met *deze* en *dit* is niet fout, maar is nogal nadrukkelijk en formeel. Dikwijls kun je ook gewoon een persoonlijk voornaamwoord (*hij, hem, ze, haar, het*) gebruiken.

Een week nadat mijn fiets was gestolen, bleek die / hij bij het station te staan.

Tijdens mijn interview met de jonge flamencodanseresjes leken die / ze erg nerveus te zijn voor het optreden van die avond.

Ik weet dat mijn buur een dochter heeft, maar ik heb die / haar hier nog nooit gezien.

België neemt al sinds 1956 deel aan het songfestival, maar heeft dat/het nog maar één keer gewonnen.

3.5. Degene(n) die ik heb gelezen of die die ik heb gelezen?

Ook *degene(n)*, *diegene(n)* en *datgene* zijn aanwijzende voornaamwoorden. Ze worden altijd **bepalingaankondigend** gebruikt en krijgen een **betrekkelijke bijzin als nabepaling**, nooit een voorzetselconstituent.

Degene die zonder zonde is, werpe de eerste steen.

Ik geloof alleen datgene wat officieel bevestigd is.

Ze worden ook altijd **zelfstandig** gebruikt; ze staan dus nooit bij een zelfstandig naamwoord. Bovendien:

- (1) ***degene(n)* en *diegene(n)*** gebruik je enkel voor **personen**, niet voor zaken.

*Dus niet: *Sarina verslindt boeken. Degene die ze al gelezen heeft, brengt ze naar de kringloopwinkel.*

Wel: Sarina verslindt boeken. Die die ze al gelezen heeft, brengt ze naar de kringloopwinkel.

- (2) ***datgene*** gebruik je voor **zaken**.

Let dus op!

Gebruik ***degene(n)*** en ***diegene(n)*** correct, dus

- enkel bepalingaankondigend:

*Dus niet: Die hooligans? *Ik heb diegenen hier niet meer gezien.*

Wel: Die hooligans? Ik heb die/ze hier niet meer gezien.

- enkel om te verwijzen naar personen

*Dus niet: *Boeken? Degenen die ik heb gelezen, liggen apart.*

Wel: Boeken? Die die ik heb gelezen, liggen apart.

- enkel met een betrekkelijke bijzin erna

*Dus niet: *Diegenen met een rode trui komen nu naar voren!*

Wel: Diegenen die een rode trui dragen, komen nu naar voren!

Stijltip!

Diegene(n) en consoorten leiden vaak tot omslachtig taalgebruik. Vaak krijg je een vlottere zin als je *wie* gebruikt als onderwerp:

Diegenen die meegaan, moeten zich vandaag nog melden. (correct maar omslachtig)

Wie meegaat, moet zich vandaag nog melden.

3.6. Zo'n rode appels of zulke rode appels?

Ook *zo'n* en *zulk(e)* zijn aanwijzende voornaamwoorden. Ze verwijzen naar de **aard** van de referent.

Zo'n boom als die eik daar geeft veel schaduw.

Zulke mensen als jullie hebben daar begrip voor.

Welke regels gelden voor *zo'n* en *zulk(e)*?

- (1) ***zo'n* gebruik je**

- vóór een telbaar substantief in het enkelvoud: *zo'n man, zo'n vrouw, zo'n boek*.
- bij enkelvoudige niet-telbare substantieven die toch het onbepaald lidwoord *een* kunnen krijgen, bijvoorbeeld:

Zo'n hitte is uitzonderlijk voor oktober. (een vreselijke hitte)

Zo'n wijn is mij te koppig.

(een lekkere wijn)

De vuistregel voor **zo'n** luidt dus: overal waar **een** kan staan, is ook **zo'n** mogelijk.

(2) **zulk(e)** gebruik je

- vóór een niet-telbaar substantief: *zulke olie, zulk zand.*
- vóór een telbaar substantief in het meervoud: *zulke kinderen, zulke computers*
- zelfstandig (verwijzend): *Loopschoenen? Zulke wil ik nooit meer.*

Let dus op!

Gebruik **zo'n** niet vóór een substantief in het meervoud.

*Dus niet: *Zo'n prachtige bloemen als die in de tuin van mijn tante, vind je nergens.*

Wel: Zulke prachtige bloemen als die in de tuin van mijn tante, vind je nergens.

3.7. Een dergelijk verhaal *of* dergelijk verhaal?

Dergelijk, soortgelijk, zodanig en *gelijkaardig* zijn verwijzende woorden maar gedragen zich als adjectieven.

(1) Ze moeten worden voorafgegaan door **het onbepaald lidwoord *een*** als het gaat om een telbaar substantief enkelvoud:

Een dergelijke kans krijg je nooit meer.

Er is een soortgelijk manuscript ontdekt in Oxford.

(2) Bij een niet-telbaar substantief is het onbepaald lidwoord niet nodig:

Dergelijk gedrag tolereer ik hier niet!

(3) Net zoals de adjectieven krijgen deze woorden **een –s na onbepaalde voornaamwoorden en hoeveelheidswoorden**:

Heb je ooit iets dergelijks meegemaakt?

Er werd nog meer soortgelijks vertoond.

(4) *zodanig* behoort tot de schrijftaal. In de spreektaal klinken constructies met *zo* of *zo'n* het vlotst.

De machines maakten zodanig veel lawaai dat we elkaar niet hoorden (= schrijftaal)

De machines maakten zo'n lawaai... (= spreektaal en schrijftaal)

Let dus op!

Gebruik *dergelijk* niet zonder het onbepaald lidwoord *een* bij een enkelvoudig telbaar substantief.

*Dus niet: *Dergelijk verhaal heb ik nog nooit gehoord.*

Wel: Een dergelijk verhaal heb ik nog nooit gehoord.

3.8 De jongen die je ziet *of* de jongen dat je ziet?

Die en *dat* zijn betrekkelijke voornaamwoorden: ze leiden een bijzin in die meestal iets meer zegt over een substantief (= het 'antecedent') dat eraan vooraf gaat en waar het voornaamwoord naar terug verwijst. De vorm *dat* wordt gebruikt bij *het*-woorden; *de*-woorden en meervoudige substantieven worden gevolgd door het voornaamwoord *die*.

De jongen die je ziet.

De jongen die daar loopt.

Het plan dat we gisteren bedacht hebben.

De plannen die we gisteren bedacht hebben.

Vooral in spreektaal worden daar wel eens fouten tegen gemaakt, die absoluut vermeden moeten worden in de schrijftaal:

**Zijn er echt nog mensen dat de klimaatcrisis ontkennen!?*

**Elke is een meisje dat begaan is met het klimaat.*

**Dat zijn zo van die problemen dat we vaak zien opduiken.*

**Het wordt een lang verhaal, maar wel eentje die toegankelijk is voor een breed publiek.*

Let op!

Je kunt met een betrekkelijk voornaamwoord ook verwijzen naar een hele zin. Dan gebruik je de vorm *wat* of *hetgeen*:

Er worden daar vaak fouten tegen gemaakt, wat/hetgeen ik een beetje vreemd vind.

Naar onbepaalde woorden en overtreffende trappen van een adjectief zijn zowel een verwijzing met *wat* als met *dat* juist.

Het enige dat/wat ik wil, is een weekje vakantie.

Ze zegt niets dat/wat we nog niet wisten.

Het spannendste dat/wat ik ooit heb gedaan, was bungeejumpen.

3.9. De stokjes met dewelke ik eet of de stokjes waarmee ik eet?

Er bestaan nog andere vormen van het betrekkelijk voornaamwoord. De vormen **dewelke* en **welk* zijn sowieso verouderd en worden niet langer als standaardtaal beschouwd. *Welke* en *hetwelk* zijn wel correct als betrekkelijk voornaamwoord, maar klinken erg stijf. Je mag ze alleen gebruiken om te verwijzen naar een **zaak** en als ze volgen op een voorzetsel dat je niet kunt transformeren tot voornaamwoordelijk bijwoord, d.i. een woord van het type *eronder, erin, daardoor, daarom, waarna, waarmee, hiervoor, hiertussen,...* (zie ook 4.1)

Dus niet: **Dat is de wet waarvolgens je 3 gram cannabis op zak mag hebben.*

Maar wel: *Dat is de wet volgens welke je 3 gram cannabis op zak mag hebben.*

(1) **welke** gebruik je in dat geval voor een de-woord (zie ook vorig voorbeeld):

Dus niet: **Dat is de toren waarvan je over heel Gent kunt zien.*

Maar wel: *Dat is de toren vanaf welke je over heel Gent kunt zien.*

(2) **hetwelk** gebruik je voor een het-woord:

Dus niet: **Dat is het debat waartijdens de minister zijn mond voorbijpraatte.*

Maar wel: *Dat is het debat tijdens hetwelk de minister zijn mond voorbijpraatte.*

Stijltip!

Vermijd hoe dan ook het gebruik van *welke* en *hetwelk*. Zoek desnoods een andere formulering.

Dat is het debat tijdens hetwelk de minister zijn mond voorbijpraatte.

Liever: *Dat is het debat waarin de minister zijn mond voorbijpraatte*

Dat is de wet volgens welke je 3 gram cannabis op zak mag hebben.

Liever: *Dat is de wet die zegt dat je 3 gram cannabis op zak mag hebben.*

3.10. De meisjes wiens haar goed zit of de meisjes wier haar goed zit?

Wiens en *wier* zijn genitiefvormen. Hoe gebruik je ze correct?

(1) **wiens** gebruik je wanneer het antecedent een enkelvoudige mannelijke persoonsnaam is.

De jongen wiens vader gestorven is, was niet op school deze week.

(2) **wier** gebruik je voor vrouwelijke personen en meervouden.

De vrouw wier baby acht weken te vroeg werd geboren, mocht vanmorgen alweer naar huis.

De reizigers wier abonnement is verlopen, worden verzocht nu uit te stappen.

Let dus op!

Gebruik *wiens* nooit voor meervoud:

*Dus niet: *Studenten wiens studentenkaart vervallen is, kunnen een nieuwe aanvragen bij het rectoraat.*

Wel: Studenten wier studentenkaart vervallen is, kunnen een nieuwe aanvragen bij het rectoraat.

Stijltip!

Wiens en *wier* kun je altijd vervangen door het veel vlotter klinkende **van wie de/het**:

De jongen van wie de vader gestorven is, was niet op school deze week.

De vrouw van wie de baby acht weken te vroeg werd geboren, mocht vanmorgen alweer naar huis.

De reizigers van wie het abonnement is verlopen, worden verzocht nu uit te stappen.

4. Bijwoorden

4.1. Van wat hangt het af *of* waarvan hangt het af?

Waarvan is een zogenaamd voornaamwoordelijk bijwoord. Dat is een combinatie van een bijwoord van plaats (*er, hier, daar, ergens, nergens, overal, waar*) en een voorzetselbijwoord ("voorzetselachtige" woordjes, zoals *op, door, heen, af, onder, naast, voor*). Nog voorbeelden van voornaamwoordelijke bijwoorden zijn *erdoor, daarheen, eraf, eronder, hiernaast, ...*

Wanneer gebruik je een voornaamwoordelijk bijwoord?

Een voornaamwoordelijk bijwoord vervangt de combinatie van een **voorzetsel + een voornaamwoord/voorbijwoord dat naar een zaak verwijst**. Het voornaamwoord wordt daarbij vervangen door een bijwoord van plaats en het voorzetsel wordt getransformeerd tot het corresponderende voorzetselbijwoord:

Wij wonen naast het kerkhof.

**Wij wonen naast het.* [voornaamwoord]

Wij wonen ernaast.

Hij begaf zich naar Mekka.

**Hij begaf zich naar daar.* [voorbijwoord]

Hij begaf zich erheen / daarheen – ernaartoe / daarnaartoe.

- **Die transformatie lukt niet altijd:** sommige voorzetsels zijn niet transformeerbaar tot een voorzetselbijwoord, bijvoorbeeld *aangaande, behalve, benoorden, blijkens, betreffende, gedurende, krachtens, luidens, niettegenstaande, tijdens, vanaf, volgens, voorbij*. Aan de kop van betrekkelijke bijzinnen worden deze voorzetsels gecombineerd met de betrekkelijke voornaamwoorden *welke* en *hetwelk* (zie punt 3.8 hierboven).

Is de transformatie tot een voornaamwoordelijk bijwoord verplicht?

- Ja, in de meeste gevallen wel. Met name wanneer het voornaamwoord (of het voorbijwoord) **persoonlijk, aanwijzend, vragend of betrekkelijk** is. Bijvoorbeeld:

Denk erover na. niet: **over het* [persoonlijk]

Daartegen strijden wij. niet: **tegen dit/dat* [aanwijzend]

Waarvan hangt het af? niet: **van wat* [vragend]

- Alleen wanneer je een combinatie hebt van een voorzetsel met een **onbepaald** voornaamwoord/voorbijwoord (type *iets, niets, overal, alles*), mag je kiezen of die je combinatie behoudt of vervangt door een voornaamwoordelijk bijwoord.

Hij gaat zowat overal heen. = *Hij gaat zowat naar overal.*

Jan denkt overal aan. = *Jan denkt zowat aan alles.*

Je moet toch ergens in geloven. = *Je moet toch in iets geloven.*

4.2 De jongen waarmee *of* de jongen met wie?

Mag je met een voornaamwoordelijk bijwoord naar personen verwijzen? In de schrijftaal liever niet; in de spreektaal is het wel gebruikelijk.

Dus in schrijftaal niet: **Waarmee had je gisteren een date?* **Dat is die knappe jongen waarmee ik gisteren een date heb gehad.*

Wel: *Met wie had je gisteren een date? Dat is die knappe jongen met wie ik gisteren een date heb gehad.*

4.3 Het hangt ervanaf, het hangt er vanaf af of het hangt ervan af?

Je weet nu wat een voornaamwoordelijk bijwoord is en hoe het gevormd wordt, maar hoe spel je het eigenlijk? Een voornaamwoordelijk bijwoord schrijf je aan elkaar. Ook voornaamwoordelijke bijwoorden die uit drie delen bestaan, worden aangeschreven: *eronderdoor, erlangsheen, waartussenin, daarvandaan*.

Hij springt erover.

Hiermee kan ze voort.

Hij botste ertegenaan.

Ze zal ernaar streven dat alles perfect is.

Hij gaat eronderdoor.

Maar je kunt niet aaneenschrijven bij *ergens, nergens* en *overal*.

Hij springt ergens over.

Ik kan nergens bij.

Ze durft overal in.

Het afscheidbare deel van een scheidbaar werkwoord (bv. *afhangen van, uitkijken naar, opzien tegen*) schrijf je los van het voornaamwoordelijk bijwoord:

*Dus niet: *Het hangt ervanaf. *Hij kijkt ernaaruit. *Hij ziet ertegenop.*

Wel: Het hangt ervan af. Hij kijkt ernaar uit. Hij ziet ertegen op.

4.4 Bovenaan de bladzijde of boven aan de bladzijde?

Bovenaan, onderaan, achteraan en *vooraan* schrijf je

- **los van elkaar of aaneen** als ze gevolgd worden door een zelfstandig naamwoord.

De lijst hangt boven aan de muur (of bovenaan de muur).

Maar: schrijf **aaneen** als het linkerdeel (*boven, onder, achter, voor*) niet weggelaten kan worden.

De datum staat bovenaan de lijst. (De datum staat aan de lijst is geen correcte zin.)

Het rekeningnummer stond onderaan de bladzijde. (Het rekeningnummer stond aan de bladzijde is geen correcte zin.)

- **aaneen** als ze niet door een zelfstandig naamwoord gevolgd worden. Ze worden dan in hun geheel als bijwoord gebruikt.

De datum stond bovenaan.

De datum stond bovenaan op de lijst.

Het rekeningnummer stond onderaan.

Het boek lag onderin.

4.5 Een stap naar voor of naar voren?

Voorzetselbijwoorden van plaats (*achter, onder, voor, boven, beneden*) krijgen de uitgang *-en* als ze gecombineerd worden met de voorzetsels *van* of *naar* (behalve als ze zelf al op *-en* eindigen, zoals *boven* of *beneden*). Dus: *naar achteren, naar onderen, van voren*, enzovoort.

Van onderen lijkt die kan wel gebarsten.

Je zult daar de wind van voren krijgen.

Let dus op!

**van vooren* **van achter* zijn geen standaardtaal in de betekenis 'aan de voorkant' en 'aan de achterkant'. Standaardtalige alternatieven zijn bijvoorbeeld: *aan de voorkant / achterkant, van voren / van achteren, voorin / achterin*.

*Dus niet: *Mijn nieuwe jurk heeft knopjes van voor.*

Wel: Mijn nieuwe jurk heeft knopjes aan de voorkant.

*Dus niet: *Wil je naast de bestuurder of van achter zitten?*

Wel: Wil je naast de bestuurder of achterin zitten?

Let ook op!

Combinaties als **langs boven, *langs onder, *langs voor, *langs achter, *langs zij en *langs binnen* zijn geen standaardtaal. Correct zijn: bovanaan, vanboven, aan de bovenkant
onderaan, van onderen, aan de onderkant
vooraan, van voren, aan de voorkant
achteraan, van achteren, aan de achterkant
opzij, aan de zijkant

*Dus niet: *Een 59-jarige automobilist reed zondagavond een 46-jarige fietser langs achter aan.*

Wel: Een 59-jarige automobilist reed zondagavond een 46-jarige fietser van achteren aan.

*Dus niet: *Ons huis lijkt langs voor groter dan het werkelijk is.*

Wel: Ons huis lijkt aan de voorkant groter dan het werkelijk is.

4.6 Kortom kun je beter gaan fietsen of Kortom, je kunt beter gaan fietsen?

Kortom is een bijwoord dat heel vaak gebruikt wordt aan het begin van een zin om de afronding aan te kondigen van een tekst of een verhaal. In dat geval wordt *kortom* nooit gevolgd door de inverse woordvolgorde (pv + subject: *kunnen we*), maar wel door een komma of een dubbele punt, gevolgd door de rechte volgorde (subject + pv: *we kunnen*).

Dus niet: **Het is morgen mooi weer en je hebt meer beweging nodig. Kortom kun je beter gaan fietsen.*

**Kortom is het laatste woord over de verkiezingen nog niet gezegd.*

Wel: *Het is morgen mooi weer en je hebt meer beweging nodig. Kortom, je kunt beter gaan fietsen.*

Kortom: het laatste woord over de verkiezingen is nog niet gezegd.

Als er na *kortom* maar één woord of een paar woorden volgen (en dus geen volledige zin met pv en subject), hoeft er geen leesteken achter:

Als je na een uitbundig feest zware hoofdpijn hebt en niets binnen kunt houden, kortom een kater hebt, heb je dat alleen jezelf te verwijten.

Een huis zonder plafonds en vensterglas, kortom een bouwval, kun je gerust onbewoonbaar noemen.

Let ook op!

Hetzelfde geldt voor het voegwoordelijk bijwoord *echter* aan het begin van een zin: het wordt gevolgd door komma + rechte volgorde, en niet door de inverse volgorde van pv en subject:

Hartelijk dank voor uw reactie. Echter, wij kunnen niet garanderen dat ze ook gepubliceerd zal worden.

Vijf zonsverduisteringen in een jaar is mogelijk. Echter, het fenomeen komt zelden voor.

Een zin als **Echter kunnen wij niet garanderen dat ze ook gepubliceerd zal worden.*

wordt dus afgekeurd.

Stilistisch klinkt het gebruik van *echter* aan het begin van de zin trouwens erg formeel. Je zet *echter* beter in het midden van de zin:

Wij kunnen echter niet garanderen dat ze ook gepubliceerd zal worden.

Ook *met andere woorden* wordt gevolgd door komma + rechte volgorde, en niet door de inverse volgorde van pv en subject.

Dus niet: **Met andere woorden komt er geen verstrenging van de huidige maatregelen.*

Wel: *Met andere woorden, er komt geen verstrenging van de huidige maatregelen.*

Er komt met andere woorden geen verstrenging van de huidige maatregelen.

4.7 Enerzijds... anderzijds... of Daarnaast?

De bijwoorden *enerzijds* en *anderzijds* worden gebruikt om een inhoudelijke tegenstelling te creëren. In het volgende zinnenpaar worden bijvoorbeeld twee 'tegengestelde' verlangens van Bert genoemd; met *enerzijds* en *anderzijds* wordt erop gewezen dat die verlangens 'tegengesteld' zijn aan elkaar.

Enerzijds wil Bert een toegewijde huisvader zijn, anderzijds droomt hij ervan om carrière te maken.

Vaak worden *enerzijds* en *anderzijds* echter ook (foutief) gebruikt om de verschillende leden van een opsomming aan te duiden, zonder dat er sprake is van een tegenstelling. In dat geval kun je beter *daarnaast*, *en* of *bovendien* gebruiken.

Dus niet: ** In dat derdejaarsvak wordt tijdens het hoorcollege enerzijds een werk van Tommy Wieringa besproken, anderzijds moeten de studenten over datzelfde werk een paper schrijven.*

Wel: *In dat derdejaarsvak wordt tijdens het hoorcollege een werk van Tommy Wieringa besproken. Bovendien moeten de studenten over datzelfde werk een paper schrijven.*

Let op: gebruik je *enerzijds*, dan moet ook altijd *anderzijds* volgen.

Dus niet: ** Enerzijds wil Bert een toegewijde huisvader zijn, maar hij droomt er ook van om carrière te maken.*

5. Voegwoorden

5.1. Niets als ellende *of* niets dan ellende?

Wanneer gebruik je het voegwoord *als* bij een vergelijking en wanneer *dan*?

- (1) Kies *als* wanneer het voorafgegaan wordt door een **gelijkheidsindicator** (*even, zo, hetzelfde, ...*).

Ik woon hier even graag als jij.

Het duurde even lang als de vorige keer.

Elise heeft evenveel hobby's als ik.

Ook als de gelijkheidsindicator ontkend wordt (met bv. *niet*), gebruik je *als*:

Het duurde niet zo lang als de vorige keer.

- (2) Kies *dan* wanneer het voorafgegaan wordt door een **ongelijkheidsindicator** (bv. *comparatieven, niets, ...*).

Els is groter dan de meesten van haar klas.

Emil kijkt niet verder dan zijn neus lang is.

Het is helemaal anders dan de vorige keer.

Daar komt niets dan ellende van.

Let dus op!

Vermijd in de verzorgde schrijftaal het gebruik van *als* na ongelijkheidsindicatoren:

* *Els is groter als de meesten van haar klas.*

* *Daar komt niets als ellende van.*

5.2 Ik zal eens kijken als zij er is *of* ik zal eens kijken of zij er is

Om bijzinnen in te leiden waarvan de inhoud als onzeker wordt voorgesteld, gebruiken we het onderschikkend voegwoord *of*:

*Ik weet niet *of* Mathilde thuis is.*

*Lili vraagt *of* jullie morgen ook naar zee gaan.*

*Laat even weten *of* je aanwezig zult zijn.*

*Geef even door *of* je met je partner komt.*

Vooral in de spreektaal wordt wel eens *als* in de plaats gebruikt, maar dat behoort niet tot de standaardtaal:

* *Lili vraagt *als* jullie morgen ook naar zee gaan.*

* *Laat even weten *als* je aanwezig zult zijn.*

Als is ook wel een voegwoord, maar wordt gebruikt om een bijzin van tijd of voorwaarde in te leiden; het is de informelere tegenhanger van *wanneer* (tijd: zie ook § 5.5) of *indien* (voorwaarde).

Als Mathilde straks thuis komt, zal ik het haar zeggen.

Als ik wat later ben dan voorzien, zal ik jullie bellen.

5.3. Ik weet niet of hij komt of of hij thuis blijft *of* ik weet niet of hij komt of dat hij thuis blijft?

Ik weet niet of (2) hij komt of (1) of (2) hij thuis blijft *of* ik weet niet of (2) hij komt of (2) dat hij thuis blijft?

In de voorbeeldzin hierboven is *of(1)* telkens nevenschikkend, *of(2)* telkens onderschikkend. Die twee mogen in standaardtaal nooit op elkaar volgen. De gebruikelijkste manier om dit probleem op te lossen is om het onderschikkende *of* na het nevenschikkende te vervangen door *dat* of door een constructie met *dan wel*.

Dus niet: *Ik weet niet of hij onwetend is of of hij staat te liegen.

Wel: Ik weet niet of hij onwetend is of dat hij staat te liegen.

Ik weet niet of hij onwetend is dan wel of hij staat te liegen.

5.4. Ik vraag me af wie dat er meegaat *of* ik vraag me af wie er meegaat?

De toevoeging van een zogenaamd expletief *dat* na voegwoorden en onderschikkende vraagwoorden is geen standaardtaal. Schrappen dus!

**Aangezien dat hij ziek is, kan hij niet komen.*

**Hoewel dat hij het grootste leger had, heeft Robb de oorlog toch niet gewonnen.*

**Ik weet niet waar dat hij woont.*

**Ik vraag me af wie dat dat gezegd heeft.*

5.5. Als ik klein was, wanneer ik klein was *of* toen ik klein was?

Als, wanneer en *toen* leiden alle drie een bijzin van tijd in. Maar je mag ze niet zomaar door elkaar gebruiken:

(1) *als* en *wanneer* zijn synoniemen. Gebruik ze:

- o voor zinnen met het werkwoord in de **tegenwoordige tijd**:

Vraag het hem meteen als/wanneer hij binnenkomt.

Als/wanneer hij een spin ziet, verstijft hij van angst.

- o voor zinnen met het werkwoord in de **verleden tijd** die een herhaling of gewoonte uitdrukken:

(Telkens) als/wanneer ze kwam, bracht ze een cadeautje mee.

(2) *toen* leidt een bijzin die verwijst naar een eenmalige gebeurtenis of een bepaalde periode in het verleden. Het is synoniem met 'die keer dat', 'op het ogenblik dat', 'ten tijde dat':

*Toen ik hem opbelde vorige week, was hij erg beroerd. (niet: *Als ik hem opbelde)*

*Toen ik nog klein was, speelde ik elke dag met mijn twee konijntjes. (niet: *Als ik nog klein was)*

Stijltip!

Gebruik liever *als* dan *wanneer* (klinkt nogal stroef):

Ik vind het niet leuk als je mijn woordgebruik verbetert.

Als u dit proefproduct downloadt, stemt u in met de algemene voorwaarden.

6. Voorzetsels

6.1. Drie weken terug *of* over drie weken?

Over kun je enkel gebruiken als je het hebt over de toekomst. *Terug* of *geleden* verwijzen naar het verleden.

Dus niet: **Over drie weken hadden we nog geen auto.*

Wel: *Drie weken terug (of geleden) hadden we nog geen auto.*

6.2. Over een maand *of* binnen een maand?

Gebruik *over* als je bedoelt 'nadat de genoemde periode verstreken is'. Gebruik *binnen* als je bedoelt 'voordat de genoemde periode verstreken is'.

De inschrijvingen starten over een maand. (d.w.z. over 30 dagen)

De inschrijvingen starten binnen een maand. (d.w.z. over minder dan 30 dagen)

6.3. Hij heeft mij beloofd van te komen *of* Hij heeft mij beloofd om te komen?

In *Hij heeft mij beloofd om te komen* is *om te komen* een **beknopte bijzin**. Dat is een constructie met de waarde van een zin, maar zonder onderwerp en zonder persoonsvorm. Een beknopte bijzin wordt vaak ingeleid door één van deze voorzetsels: *om, door, met, na, van, zonder, in plaats van*. Je kunt een beknopte bijzin ook vervangen door een volle bijzin, waarbij je dan wel een onderwerp en een persoonsvorm hebt:

Ik vind het jammer (om) nu al te moeten vertrekken.

Ik vind het jammer dat ik nu al moet vertrekken.

Het meest gebruikte voorzetsel om een beknopte bijzin in te leiden is *om*. *Om* mag je niet zomaar vervangen door *van* of *voor*!

Dus niet: **Ze was vastbesloten van te blijven.*

Wel: *Ze was vastbesloten om te blijven.*

Dus niet: **Hij vroeg me van de deur te openen.*

Wel: *Hij vroeg me om de deur te openen.*

Dus niet: **Dat is een knopje voor het licht aan te steken.*

Wel: *Dat is een knopje om het licht aan te steken.*

Dus niet: **We staan klaar voor te vertrekken.*

Wel: *We staan klaar om te vertrekken.*

Gebruik *van* alleen om een **directe oorzaak** weer te geven.

Je wordt nog ziek van zo te zitten piekeren.

Van jenever te drinken krijg je een rode neus.

7. Werkwoorden

7.1. Een aantal mensen kwam *of* een aantal mensen kwamen?

De persoonsvorm in een zin moet **congrueren** met het onderwerp. Dat betekent: is het onderwerp enkelvoudig, dan staat de pv in het enkelvoud; is het onderwerp meervoudig, dan staat de pv in het meervoud. Dat klinkt eenduidig, maar toch zijn er een aantal twijfelgevallen.

(1) Verzamelingen

Bevat het onderwerp (of het gezegde) twee substantieven waarvan het eerste een verzameling noemt, dan kun je kiezen of de pv in het **enkelvoud** of **meervoud** staat.

Een massa mensen kwam/kwamen aangelopen.

Het was/waren een aantal moeilijke vragen.

Let op: als de twee substantieven gescheiden worden door een **voorzetsel**, dan kan er slechts één kern zijn. Het getal van die kern bepaalt dan het getal van het werkwoord.

Een groot aantal van de studenten is opgelucht dat deze syllabus bijna ten einde is. (kern = aantal)

Grote aantallen van het boek liggen vanaf morgen in de winkel. (kern = aantallen)

(2) Reeksvormers

Reeksvormers zijn tweeledige verbindende uitdrukkingen die dezelfde functie vervullen als de nevenschikkende voegwoorden:

en... en

of(wel)... of(wel)

noch... noch

zowel... als

niet alleen... maar ook

Staat de persoonsvorm in enkelvoud of meervoud na een reeksvormer? Dit zijn de regels:

niet... maar, niet alleen... maar ook: enkelvoud of meervoud (pv richt zich naar het dichtstbijzijnde deel)

Niet Jan en Katrien maar alleen Els komt. (Els staat het dichtst bij de pv)

Niet alleen Jan maar ook Els en Katrien komen. (Els en Katrien staan het dichtst bij de pv).

of, of(wel)... of(wel): liefst enkelvoud (maar meervoud is niet fout)

Jan of Els komt (komen).

Of Jan, of Els komt (komen).

noch, noch... noch, zowel... als: liefst meervoud (maar enkelvoud is niet fout)

Noch Jan, noch Els komen (komt).

Zowel Jan als Els komen (komt).

(3) Twee nevenschikte elementen

Bestaat het onderwerp uit twee of meer nevenschikte elementen die als een eenheid worden gevoeld, dan zijn zowel **enkelvoud** als **meervoud** mogelijk:

Arm en rijk, jong en oud kwam/kwamen op straat.

Schip en bemanning verdween/verdwenen in de golven.

Nevenschikte elementen die géén eenheid vormen, worden gevolgd door een persoonsvorm in het **meervoud**:

Gebruikersnaam en wachtwoord moeten ingevuld zijn.

Inhoud, structuur en stijl van de tekst waren ondermaats.

In de Waddenzee vloeien zout en zoet water samen.

(4) Onverdeeld geheel

Roept het onderwerp de gedachte op aan een onverdeeld geheel, dan staat de persoonsvorm in het **enkelvoud**.
Bijvoorbeeld:

Tien bladzijden is wat veel voor zo'n artikel.

Twintig euro lijkt me nogal duur.

(5) Procent

Een onderwerp dat het woord *procent* bevat, wordt gecombineerd met een enkelvoudige persoonsvorm.

Tien procent werkt in deeltijd.

Veertig procent slaagt niet in het eerste jaar.

Als het woord *procent* gevolgd wordt door een *van*-bepaling, dan is een meervoudige persoonsvorm ook mogelijk, al geniet enkelvoud nog altijd de voorkeur.

Tien procent van de leerkrachten werkt/werken in deeltijd.

Veertig procent van de studenten slaagt/slagen niet in het eerste jaar.

Let op!

Uitheimse woorden worden soms onterecht als enkelvoudig aangevoeld. Denk bv. aan woorden met de Latijnse meervoudsuitgang -a, zoals *media* (meervoud van *medium*), *antibiotica* (meervoud van *antibioticum*), *data* (meervoud van *datum*)

Dus niet: *De media oefent veel invloed uit op de publieke opinie.

Wel: De media oefenen veel invloed uit op de publieke opinie.

Dus niet: *Antibiotica heeft soms vervelende bijwerkingen.

Wel: Antibiotica hebben soms vervelende bijwerkingen.

Let op!

Soms wordt een indirect object (meewerkend voorwerp) of gezegde op de eerste plaats in de zin onterecht opgevat als onderwerp.

Dus niet: *De populaire zanger werd de kleren van het lijf gesleurd.

Wel: De populaire zanger werden de kleren van het lijf gesleurd. (de kleren = onderwerp)

Dus niet: *Eddy Merckx is ooit drie titels tegelijk toegekend.

Wel: Eddy Merckx zijn ooit drie titels tegelijk toegekend. (drie titels = onderwerp)

Dus niet: *De studenten kunnen niet verweten worden dat ze onvoldoende hebben gewerkt.

Wel: De studenten kan niet verweten worden dat... (de bijzin met 'dat' is onderwerp)

Dus niet: *Het moeilijkste voor de eerstejaars is de taalkundige vakken.

Wel: Het moeilijkste voor de eerstejaars zijn de taalkundige vakken. (de taalkundige vakken = gezegde)

Let op!

Soms gaat een meervoudig substantief in een bijvoeglijke nabepaling ten onrechte het getal van de persoonsvorm bepalen.

Dus niet: *Een ruime keuze aan modellen zullen in onze winkels aangeboden worden.

Wel: Een ruime keuze aan modellen zal in onze winkels aangeboden worden. (een ruime keuze = enkelvoud)

Dus niet: *Geen van beiden weten er iets van af.

Wel: Geen van beiden weet er iets van af. (geen = enkelvoud)

Let op!

Bij rekenkundige onderwerpen worden vaak fouten gemaakt. Denk aan wendingen als *negen op de tien studenten*, *twee derde van de deelnemers*, *een op de drie tieners*. De pv richt zich in deze gevallen op de kern.

Dus niet: *Negen op de tien studenten was niet geslaagd voor het examen.

Wel: Negen op de tien studenten waren niet geslaagd voor het examen. (kern = negen)

Dus niet: *Twee derde van de deelnemers haalden de finish niet.

Wel: Twee derde van de deelnemers haalde de finish niet. (kern = twee derde)

Dus niet: *Een op de drie tieners hebben al eens een pintje gedronken.

Wel: Een op de drie tieners heeft al eens een pintje gedronken. (kern = een)

7.2. Dat is gezegd geweest of Dat is gezegd?

Dat is gezegd is een passieve zin. Opmerkelijk genoeg beschikt het Nederlands voor de passieve vorm over twee hulpwerkwoorden: **worden** voor de onvoltooiden tijden en **zijn** voor de voltooiden. Bijvoorbeeld:

	actieve zin	passieve zin
OTT	De hond bijt Jan.	Jan <i>wordt</i> gebeten.
OVT	De hond beet Jan.	Jan <i>werd</i> gebeten.
VTT	De hond heeft Jan gebeten.	Jan <i>is</i> gebeten (*geworden/geweest).
VVT	De hond had Jan gebeten.	Jan <i>was</i> gebeten (*geworden/geweest)

In tegenstelling tot de ons omringende talen (Duits, Engels, Frans) kent het Nederlands in de voltooiden tijden van het passief **geen voltooid deelwoord** van een passief hulpwerkwoord.

Dus niet: *Jan *is* gebeten geworden (door Bobbie).

Dus niet: *Jan *is* al drie keer gebeten geweest door Bobbie.

Wel: Jan *is* al drie keer gebeten door Bobbie.

In dat opzicht neemt onze taal dus een heel aparte positie in tegenover de buurtalen:

Duits: Johann *ist* gebissen worden.

Engels: John *has been* bitten.

Frans: Jean *a été* mordu.

7.3. Ik heb het bestand opgeslaan of opgeslagen?

Let op voor de vervoeging van de werkwoorden *slaan* en *slagen* (voor een examen).

slaan. slaat, sloeg, geslagen

Dus ook *opslaan*. slaat op, sloeg op, opgeslagen

Dus ook *ontslaan*. ontslaat, ontsloeg, ontslagen

slagen. slaagt, slaagde, geslaagd

Dus niet: *Tijdens de betoging werd hij in elkaar geslaan.

Wel: Tijdens de betoging werd hij in elkaar geslagen.

Niet: *Ik heb dat document niet opgeslaan.

Wel: Ik heb dat document niet opgeslagen.

Niet: *Ze werd al na twee maanden door haar nieuwe werkgever ontslaan.

Wel: Ze werd al na twee maanden door haar nieuwe werkgever ontslagen.

Niet: *We zullen ons er wel doorheen slagen.

Wel: We zullen ons er wel doorheen slaan.

Let op!

Er zijn nog meer werkwoorden die vaak verkeerd vervoegd worden:

varen	verleden tijd: <i>voer</i> (dus ook ervaren, <i>ervoer</i>)
zweren	verleden tijd: <i>zwoor</i> of <i>zweerde/zwoer</i> (betekenisverschil)
bevelen	verleden tijd: <i>beval</i> , VD <i>bevolen</i> (niet verwarren met <i>beviel</i> , <i>bevallen</i>)
klagen	verleden tijd: <i>klaagde</i>
afschrikken	verleden tijd: <i>schrikte af</i> , VD <i>afgeschrikt</i>
verrekken	verleden tijd: <i>verrekte</i> , VD <i>verrekt</i>
wuiven	verleden tijd: <i>wuifde</i>
heffen	verleden tijd: <i>hief</i> , VD <i>geheven</i>

willen	tegenwoordige tijd: <i>jij/you wil(t)</i> maar <i>hij/zij wil</i> verleden tijd: <i>wou/wilde</i> (allebei correct), in het meervoud liever <i>wilden</i> dan <i>wouden</i>
hebben	tegenwoordige tijd: <i>u heeft/ hebt</i> (allebei correct)
kunnen	tegenwoordige tijd: <i>jij/you kan/kunt</i> (allebei correct, maar <i>kunt</i> is volgens sommigen verzorgder)
zullen	tegenwoordige tijd: <i>jij/you zal/zult</i> (allebei correct, maar <i>zult</i> is volgens sommigen verzorgder)
zeggen	verleden tijd: <i>zei</i> (<i>zegde</i> is verouderd)

7.4. Ik ga gaan sporten of Ik ga sporten?

Zullen en *gaan* komen beide voor als hulpwerkwoorden voor de toekomstige tijd. *Zullen* is daarbij het meest neutrale en breedst inzetbare werkwoord, terwijl de gebruiksmogelijkheden van *gaan* als hulpwerkwoord vrij complex zijn, en niet scherp af te bakenen.

Gaan maakt ook meer en meer opgang als algemeen hulpwerkwoord van de toekomstige tijd bij werkwoorden zoals *hebben*, *zijn*, *worden*, *moeten*, *krijgen*, enzovoort. Dat gebruik van *gaan* is inmiddels standaardtaal in België. Een zin als *Je gaat hard moeten studeren als je wilt slagen* is dus standaardtaal. Alleen het gebruik van *gaan* als hulpwerkwoord bij het bewegingswerkwoord *gaan* is **geen standaardtaal**.

Dus niet: **We gaan morgen naar Blankenberge gaan.*

Wel: *We gaan morgen naar Blankenberge.*

Dus niet: **Morgen ga ik uit gaan eten.*

Wel: *Morgen ga ik uit eten.*

Dus niet: **De wedstrijd gaat morgen van start gaan.*

Wel: *De wedstrijd zal morgen van start gaan. De wedstrijd gaat morgen van start.*

Let op!

Vooral in de spreektaal wordt *gaan* te pas en te onpas gebruikt in constructies, ook op die plaatsen waar het helemaal niet nodig is om een hulpwerkwoord te gebruiken. Vermijd dus:

**De taalzuiveraars gingen dan de standaardtaal gaan opleggen aan de gewone Vlamingen, maar zij gingen die dan niet gebruiken.*

7.5. Je moet morgen niet komen of Je hoeft morgen niet te komen?

Niet hoeven is verplicht in negatieve zinnen om een verplichting, een gebod of een noodzaak te ontkennen. Bijvoorbeeld:

niet: **Wij moeten gelukkig nooit in de rij staan voor brood.*

Wel: *Wij hoeven gelukkig nooit in de rij te staan voor brood.*

Wat is precies het verschil tussen *niet hoeven* en *niet moeten*?

niet hoeven: het is niet nodig of wenselijk dat iets gebeurt.

niet moeten: het zou beter zijn dat iets niet gebeurt.

Een paar voorbeelden:

Ze hoeft niet met ons mee te gaan. ('Het is niet nodig dat ze met ons meegaat')

Ze moet vooral niet met hem meegaan! ('Het is beter dat ze niet met hem meegaat')

Je hoeft niets mee te nemen, wij zorgen voor eten en drinken. ('Het is niet nodig dat je iets meeneemt')

Je moet niets meenemen wat te veel weegt, want de tocht is erg lang. ('Het is beter dat je niets meeneemt wat te veel weegt')

Let op: gebruik *hoeven* ook in zinnen die een zogenaamd restrictief partikel bevatten, zoals *maar*, *slechts*, *enkel*, *alleen*. Die woordjes bevatten immers een impliciete ontkenning. Bijvoorbeeld:

Je hoeft alleen een briefje te schrijven.

Ze hoeften maar te spreken en ze kregen hun zin.

Let dus op!

- Gebruik *moeten* niet ten onrechte waar eigenlijk *hoeven* hoort.
*Dus niet: Zal ik je helpen? *Nee dat moet niet.*
Wel: Zal ik je helpen? Nee, dat hoeft niet.
- Gebruik *hoeven* niet hypercorrect in zinnen die geen negatie of restrictie bevatten.
*Dus niet: *Els hoefde die week twee keer te gaan getuigen.*
Wel: Els moest die week twee keer gaan getuigen.

7.6. Moest je tijd hebben... of mocht je tijd hebben...?

Om een mogelijkheid (*potentialis*) of veronderstelling uit te drukken kun je *mocht* gebruiken. Dit **hypothetisch mocht** treffen we aan in wenszinnen en in bijzinnen van voorwaarde. Voorbeelden:

Mocht Jan nog komen, dan stuur je hem maar naar me toe.
Als Jan nog mocht komen, dan stuur je hem maar naar me toe.

Gebruik *mocht* niet voor **een niet vervulde of niet vervulbare mogelijkheid** (een *irrealis*):

*Dus niet: *Mocht je er vroeger mee begonnen zijn, zat je nu niet in tijdsnood.*
Wel: Als je er vroeger mee was begonnen, ...
*Dus niet: *Als Jan ook mocht gekomen zijn, dan hadden we kunnen kaarten.*
Wel: Als Jan ook gekomen was, ...

Let dus op!

Het Nederlands kent geen hypothetisch *moest*, noch voor een *potentialis*, noch voor een *irrealis*. Fout zijn dus:

**Moest het nu gaan regenen, dan bestond er een flinke kans op ijzel. [potentialis]*
**Moest je er eerder mee begonnen zijn, zat je nu niet in tijdsnood. [irrealis]*
**Als je eens moest weten wat hij daar allemaal heeft uitgespookt, zou je hem meteen laten vallen. [irrealis]*

Stijltip!

Sommigen vinden dat *mocht* wat te formeel klinkt. Er zijn vaak vlottere alternatieven, zoals:

Als je er eerder mee was begonnen, dan zat je nu niet in tijdsnood.
Was je er eerder mee begonnen, dan zat je nu niet in tijdsnood.

7.7. Ik denk dat ik er niet langer kan op wachten of ik denk dat ik er niet langer op kan wachten?

In de Nederlandse hoofdzin zijn er twee plaatsen voorzien voor de werkwoorden. Anders gezegd: er zijn twee zogenaamde werkwoordspolen:

- de **eerste pool** staat vooraan in de zin en bevat de **persoonsvorm (pv)**. Daarom wordt de eerste pool ook wel de **pv-pool** genoemd.
- de **tweede pool** staat achteraan in de zin en bevat de **infiniete of nominale** (= onvervoegde) werkwoordsvormen. Deze tweede pool heet ook **V-pool** of **werkwoordelijke eindgroep**.

In volgende zinnen is de pv-pool telkens onderlijnd en de V-pool vetgedrukt:

*Afgelopen weekend gingen we naar een **wijndegustatie**.*
*We hebben er verschillende Belgische wijnen **mogen proeven**.*
*Op het einde van de avond hebben we aan iedere wijn een score **toegekend**.*

De werkwoorden van de V-pool worden in het Nederlands vrijwel nooit door andere zinsonderdelen van elkaar gescheiden. Dit principe heet de **ondoordringbaarheid van de werkwoordelijke eindgroep**.

Maar twee elementen mogen de werkwoordelijke eindgroep doorbreken:

1. Het eerste deel van een scheidbaar samengesteld werkwoord.

Dat afsplitsbare deel staat ofwel vóór de hele werkwoordelijke eindgroep (typisch voor Nederland), ofwel in de werkwoordelijke eindgroep vlak vóór het werkwoord waar het bij hoort en aangeschreven met dat werkwoord (typisch voor België). Bijvoorbeeld:

Ik heb dat pakje op moeten nemen. [in Nederland]

Ik heb dat pakje moeten opnemen. [in België]

2. De *te* van een *te*-infinitief.

Bijvoorbeeld:

We hebben haar vergeefs proberen te overtuigen.

In combinaties met een *te*-infinitief kan het eerste deel van een scheidbaar samengesteld werkwoord ook los van dat werkwoord binnen de werkwoordelijke eindgroep voorkomen. Bijvoorbeeld:

Dat is een leraar die zijn leerlingen iets tracht bij te brengen. / ... iets bij tracht te brengen.

Geen andere zinsonderdelen mogen de werkwoordelijke eindgroep doorbreken!

Dus niet: *Ik zal hem weer eens moeten op de vingers tikken.

Wel: Ik zal hem weer eens op de vingers moeten tikken.

Dus niet: *Ik denk dat hij er niet langer kan op wachten.

Wel: Ik denk dat hij er niet langer op kan wachten.

Dus niet: *Ze moeten je toch willen een attest geven?

Wel: Ze moeten je toch een attest willen geven?

Dus niet: *Nooit zou ze willen in Antwerpen wonen.

Wel: Nooit zou ze in Antwerpen willen wonen.

Dus niet: *Weet je of we mogen in de Leie zwemmen?

Wel: Weet je of we in de Leie mogen zwemmen?

7.8. Je had kunnen worden betrap, Je had kunnen betrap worden of Je had betrap kunnen worden?

In een drieledige werkwoordelijke eindgroep staan er drie werkwoorden in de V-pool.

(1) De plaats van het VD (voltooid deelwoord)

Het VD staat het liefst aan het begin of het einde van de werkwoordelijke eindgroep, maar het mag ook in het midden staan.

Weet je of die es gesnoeid moet worden?

Weet je of die es moet worden gesnoeid?

Weet je of die es moet gesnoeid worden? (standaardtaal in België)

Hij had toen neergeschoten kunnen worden.

Hij had toen kunnen worden neergeschoten.

Hij had toen kunnen neergeschoten worden. (standaardtaal in België)

(2) De plaats van de *te*-infinitief

De *te*-infinitief staat het liefst voorop, maar ze mag ook aan het einde of in het midden staan.

Denk je dat het te doen zal zijn?

Denk je dat het zal zijn te doen?

Denk je dat het zal te doen zijn? (standaardtaal in België)

Stijltip!

In verzorgde schrijftaal plaats je het VD of de te-infinitief beter aan het begin of het einde van de werkwoordelijke eindgroep. Middenplaatsing wordt door veel taalgebruikers als slordig aanvoeld.

7.9. Durf jij bungeejumpen of Durf jij te bungeejumpen?

Sommige werkwoorden moeten aangevuld worden met een infinitief, al dan niet met **te**. We bekijken een aantal heikele gevallen.

(1) hoeven+ te?

- **te kan niet wegvallen** als het werkwoord zelf in de pv staat. Bijvoorbeeld:
Je hoeft niet te studeren.
- **te moet wegvallen** als de hele combinatie zelf al wordt voorafgegaan door een andere **te**, zoals in
Door een tijdlang niet te hoeven ~~(te)~~ studeren is mijn geheugen verzwakt.
- **te is optioneel** als de combinatie wordt voorafgegaan door een hulpwerkwoord dat zelf geen **te**-infinitief neemt, bijvoorbeeld:
Je had dat niet hoeven (te) doen.

(2) durven+ te?

- **te is optioneel** als **durven** in de pv staat en ook als het wordt voorafgegaan door een hulpwerkwoord dat zelf geen **te**-infinitief neemt. De vorm zonder **te** als **durven** pv is, komt wel enkel voor in Belgische standaardtaal.
Zoiets durft ze hem wel te vragen.
Zoiets durft ze hem wel vragen. (standaardtaal in België)
Durf denken! (standaardtaal in België)
Zoiets zou ik hem wel durven (te) vragen.
Ik weet niet of ze hem dat wel durven (te) vragen.
- **te moet wegvallen** als **durven** zelf al **te** voor zich heeft.
*Dus niet: *Ze schijnen niet alleen in het donker naar huis te durven te gaan.*
Wel: Ze schijnen niet alleen in het donker naar huis te durven gaan.

(3) beginnen, vergeten, proberen, trachten, pogen+ te?

- **te is altijd verplicht!**
Gisteren is het op dit uur beginnen te regenen.
Ik heb de hele dag de minister proberen te bereiken.
Jan begint alweer te proberen te lopen.

Let op!

Sommige taalgebruikers plaatsen **te** tussen de twee infinitieven. Dat is niet standaardtalig.

*Dus niet: *Door niet durven deel te nemen heb je je kans verkeken.*

Wel: Door niet te durven deelnemen heb je je kans verkeken.

*Dus niet: *Daarvoor hoef je nog niet staan te liegen.*

Wel: Daarvoor hoef je nog niet te staan liegen.

8. Zinsconstructies

In dit laatste deel bekijken we een aantal veel voorkomende foutieve zinsconstructies.

8.1 Foutieve beknopte bijzinnen

Het Nederlands kent twee types bijzinnen:

- (1) **volle bijzinnen**, met daarin een vervoegd werkwoord en een uitgedrukt subject, bijvoorbeeld
Ik sport omdat ik fit wil blijven.
Terwijl we vrolijk kampliedjes zongen, gingen we op pad.
- (2) **beknopte bijzinnen**, met een infinitief of deelwoord als enige werkwoord en alleen een 'geïmpliceerd' subject.

Er zijn **twee soorten** beknopte bijzinnen:

- (1) met *om te + infinitief* (soms ook *van te, zonder te, ...*)
Ik sport om fit te blijven.
- (2) deelwoordzinnen, met een voltooid of onvoltooid deelwoord als kern
Vrolijk kampliedjes zingend, gingen we op pad.
Zwaar toegetakeld door de overvallers, werd de bankbediende naar het ziekenhuis gebracht.

De regel is eenvoudig: **het gesuggereerde subject van de beknopte bijzin moet steeds overeenstemmen met dat van de hoofdzin.**

Correct zijn dus bijvoorbeeld:

Zonder om te kijken, ging hij de kamer uit. ('hij' is degene die omkijkt)
Om te winnen, moet je sporten. ('je' is degene die wil winnen)
Eenmaal die biologische thee geproefd, wil je niets anders meer drinken. ('je' is degene die proeft)

Vaak wordt echter tegen die regel gezondigd, wat soms tot grappige effecten leidt:

**Vrolijke kampliedjes zingend, werden de aardappelen geschild.*
**Luid gillend werd zijn verstandskies getrokken.*
**Eenmaal in het hotel aangekomen, konden de koffers worden gepakt.*
**Na bij een buurvrouw de politie te hebben gebeld, konden de huurders worden aangehouden.*
**Ten overstaan van de gasten bedruipt de chef-kok de gebraden piepkuikens aan het spit om daarna via de kelners op de prachtig gedekte tafels geconsumeerd te worden.*
**Ernstig aan het hoofd gewond vervoerde men de man naar het ziekenhuis.*

Hoe kun je dit soort fouten vermijden of oplossen? **Vervang de beknopte bijzin door een volle bijzin.** Soms kun je ook gewoon **de hoofdzin aanpassen** om de onderwerpen van hoofd- en bijzin op elkaar af te stemmen. Bijvoorbeeld:

Terwijl we vrolijk kampliedjes zongen, werden de aardappels geschild.
(of enkel met aangepaste hoofdzin: *Vrolijk kampliedjes zingend, schilden we de aardappels.*)
Men vervoerde de man die ernstig gewond was aan het hoofd naar het ziekenhuis.

8.2 Inversiefouten (*tantebetjeconstructies*)

In een prototypische Nederlandse zin staat het subject op de eerste zinsplaats, en de persoonsvorm (pv) op de tweede. Bij inversie wordt die volgorde omgekeerd: eerst de pv, daarna het subject. Inversie wordt veroorzaakt door het vooropplaatsen van een ander zinsdeel. Bijvoorbeeld:

Zonder inversie: *Mijn ouders zijn gisteren gekomen en we hebben de hele dag buiten gezeten.*

Met inversie (door vooropplaatsing van *gisteren*): *Gisteren zijn mijn ouders gekomen en hebben we de hele dag buiten gezeten.*

Soms worden twee hoofdzinnen aan elkaar gekoppeld met een nevenschikkend voegwoord als *en*, *maar* of *want*, waarbij in de tweede hoofdzin onterecht inversie wordt toegepast. Dat noemen we een **tantebetjeconstructie**, genoemd naar de tante van taalpurist Charivarius (pseudoniem voor Gerard Nolst Trenité, 1870-1946). Naar eigen zeggen kwam hij de fout steevast tegen in de brieven van zijn tante Betje. Bijvoorbeeld:

**We vierden morgen Kerstmis en eten we kalkoen.*

**Op de luchthaven moesten ze hun papieren afgeven en werden ze naar een hotel gebracht.*

Er zijn drie types van tantebetjeconstructies:

Type 1: geen inversie in de eerste hoofdzin, maar wel in de tweede

**We gaan straks naar de Efteling en komen we pas laat in de avond thuis.*

**Mireille werd nog steeds verwaarloosd en hebben we haar in een pleeggezin geplaatst.*

**De wind was stormachtig en konden we slechts met moeite vooruit komen.*

In de tweede hoofdzin wordt ten onrechte inversie toegepast, terwijl daar geen enkele reden toe is. Er is immers geen inversieveroorzakend element. Correct zijn dus:

**We gaan straks naar de Efteling en we komen pas laat in de avond thuis.*

**Mireille werd nog steeds verwaarloosd en we hebben haar in een pleeggezin geplaatst.*

**De wind was stormachtig en we konden slechts met moeite vooruit komen.*

Type 2: inversie in de eerste én de tweede hoofdzin

**Terwijl ik naar een pleister liep te zoeken, sloegen alle stoppen door en kon ik dus niet meer zoeken.*

**Met genoeg deel ik u mee dat u een prijs hebt gewonnen, en hoop ik dat u bij de prijsuitreiking aanwezig bent.*

**'s Ochtends verdwaalde ze in het bos maar raakte ze later op de dag op de heide helemaal het spoor bijster.*

Met de eerste hoofdzin is niets mis. Het probleem is echter dat je in de tweede hoofdzin ook telkens inversie hebt, terwijl het inversieveroorzakende element geen betrekking heeft op die tweede hoofdzin. In het tweede voorbeeld deelt iemand bijvoorbeeld *met genoeg* mee dat hij (of zij) een prijs heeft gewonnen; door de inversie in de tweede hoofdzin lijkt het echter alsof *met genoeg* ook van toepassing is op die tweede hoofdzin. Met die tweede zin heeft *met genoeg* nochtans niets te maken: je zegt immers niet *met genoeg hoop ik dat u bij de prijsuitreiking aanwezig bent*. Correct zijn dus:

Terwijl ik naar een pleister liep te zoeken, sloegen alle stoppen door en ik kon dus niet meer zoeken.

Met genoeg deel ik u mee dat u een prijs hebt gewonnen, en ik hoop dat u bij de prijsuitreiking aanwezig bent.

's Ochtends verdwaalde ze in het bos maar later op de dag raakte ze op de heide helemaal het spoor bijster.

Niet alle zinnen met inversie in de eerste én de tweede hoofdzin zijn natuurlijk fout: als het inversieveroorzakende element wél in beide zinnen doorwerkt, is de zin volledig correct. Bijvoorbeeld:

Door een defecte bovenleiding rijden de treinen tussen Leiden en Amsterdam via een andere route en stoppen ze niet in Schiphol. (het inversieverwekkende element *Door een defecte bovenleiding* is hier ook van toepassing op de tweede hoofdzin; je kan immers zeggen *Door een defecte bovenleiding stoppen ze niet in Schiphol*)

Type 3: verborgen inversie ('tante betje achter het gordijn')

(a) *Morgen hebben we vrij en gaan heerlijk niets doen.*

(b) **Morgen hebben we vrij en gaan nu alvast plannen maken.*

Zin a is correct, zin b is een 'tante betje achter het gordijn'. De fout wordt zo genoemd omdat de foute inversie eigenlijk onzichtbaar is doordat er samentrekking heeft plaatsgevonden.

- In zin a hoort het inversieveroorzakende zinsdeel *Morgen* ook bij de zin die na het nevenschikkende voegwoord *en* komt. Daarom hebben beide zinnen terecht inversie. Hoewel het onderwerp in de tweede hoofdzin niet meer wordt uitgedrukt, weet je dat er ook in die zin inversie moet zijn: het onderwerp *we* zou namelijk niet kunnen wegvallen in de tweede hoofdzin als het niet op dezelfde plaats stond als in de eerste hoofdzin (zie 8.3).
- In zin b liggen de kaarten anders. Ook hier heb je in beide zinnen inversie, maar hier is de inversie onterecht in de tweede hoofdzin: het inversieveroorzakende element *Morgen* hoort namelijk NIET bij de tweede zin. Oplossing? Voeg gewoon *we* in op de juiste plaats in zin 2.

Morgen hebben we vrij en we gaan nu alvast plannen maken.

Enkele andere voorbeelden:

**Morgen vertrek ik naar Antwerpen en zal overmorgen naar Amsterdam doorreizen.*

Oplossing: Morgen vertrek ik naar Antwerpen en ik zal overmorgen naar Amsterdam doorreizen.

**Landmijnen vinden we gevaarlijk en zullen dan ook blijven protesteren tegen het gebruik ervan.*

Oplossing: Landmijnen vinden we gevaarlijk en we zullen dan ook blijven protesteren tegen het gebruik ervan.

**Eerst verkocht hij kleine stukken land, maar moest spoedig al z'n bezittingen van de hand doen.*

Oplossing: Eerst verkocht hij kleine stukken land, maar hij moest spoedig al z'n bezittingen van de hand doen.

**Van enkele uitgaven voegen wij nog een brochure toe en hopen u daarmee een duidelijk inzicht hierin te verschaffen.*

Oplossing: Van enkele uitgaven voegen wij nog een brochure toe en we hopen u daarmee een duidelijk inzicht hierin te verschaffen.

**Op schitterende wijze wist de doelman de schoten te keren, maar moest toch in de 29ste minuut zwichten voor een hard schot van de rechtsbuiten.*

Oplossing: Op schitterende wijze wist de doelman de schoten te keren, maar hij moest toch in de 29ste minuut zwichten voor een hard schot van de rechtsbuiten.

8.3. Foute samentrekkingen

Samentrekking is het weglaten van één of meer identieke elementen uit een taalbouwsel. Dat kan op verschillende niveaus en in verschillende richtingen. Enkele voorbeelden:

Woordniveau *binnen- en buitenland*

Constituentniveau *zowel de wetgevende [macht] als de uitvoerende [macht]*

Zinsniveau *Zij sliepen in dure en goedkope hotels.*

Ze zei dat ze ziek was en niet kon komen.

Bij een foute samentrekking wordt een deel onterecht weggelaten uit een taalbouwsel. Er is dan niet voldaan aan een van de **vijf voorwaarden voor een correcte samentrekking**:

Voorwaarde 1: Er moet een *gemeenschappelijk deel* zijn

**De eerste schooldag is iets waarnaar veel kinderen uitkijken en tegelijk vrezen.*

(De eerste schooldag is iets waarnaar veel kinderen uitkijken en waarnaar kinderen tegelijk vrezen is immers geen correcte zin)

*Oplissing: *De eerste schooldag is iets waarnaar veel kinderen uitkijken en dat ze tegelijk vrezen.*

Voorwaarde 2: Het gemeenschappelijke deel moet identiek zijn *qua betekenis*

**Hij deed zijn jas uit en het licht aan. (aandoen en uitdoen hebben hier een totaal andere betekenis)*

**Aäron smeert z'n boterhammen en z'n kuiten in. (idem)*

**Bart De Wever sloot een akkoord met Open VLD en daarmee de deur naar andere onderhandelingspartners. (idem)*

Voorwaarde 3: Het gemeenschappelijke deel moet identiek zijn *qua vorm*

**Hij heeft ons boek en artikelen grondig doorgenomen.*

Hij heeft ons boek en ons artikelen grondig doorgenomen is immers geen correcte zin. > onze artikelen

**Het reclamebureau zoekt zowel een blonde jongen als meisje.*

Het reclamebureau zoekt zowel een blonde jongen als een blonde meisje is immers geen correcte zin. > als een blond meisje

Voorwaarde 4: Het gemeenschappelijke deel moet identiek zijn *qua grammaticale functie*

**Hij werd ziek en door een verpleegster verzorgd.*

werd = koppelwerkwoord in zin 1 en passief hulpwerkwoord in zin 2 > werd door een verpleegster verzorgd

**Zulke problemen komen vaak voor en kan men gemakkelijk vermijden.*

zulke problemen = onderwerp in zin 1 en lijdend voorwerp in zin 2 > en men kan ze gemakkelijk vermijden

**Die tent vond ik te duur en leek me te groot.*

die tent = lijdend voorwerp in zin 1 en onderwerp in zin 2 > en ze leek me veel te groot.

Voorwaarde 5: Het gemeenschappelijke deel moet identiek zijn *qua plaats*.

Kijk naar de volgende (foute) zin:

**Deze zinsbouwfout vind ik heel moeilijk en heb ze nog niet helemaal door. (tante betje achter het gordijn)*

Correct is: Deze zinsbouwfout vind ik heel moeilijk en ik heb ze nog niet helemaal door.

8.4 De beperkende en uitbreidende betrekkelijke bijzin

Een betrekkelijke bijzin is een afhankelijke zin die ingeleid wordt door een betrekkelijk woord, zoals *die, dat, wie, waaren waarmee*, dat terugverwijst naar iets of iemand daarvoor genoemd. Voorbeelden:

De jongen die daar loopt, is mijn broer.

Kaat, voor wie je die bloemen hebt gekocht, is mijn collega.

Hij wou het dorp terugzien, waar hij was opgegroeid.

Het mesje waarmee ik de aardappelen heb geschild, is zoek.

Sommige betrekkelijke bijzinnen zijn **beperkend (distinctief)**, andere zijn **uitbreidend (niet-distinctief)**. Een betrekkelijke bijzin is **beperkend** als ze noodzakelijk is om duidelijk te maken over wie of wat de mededeling gaat. Je kunt de bijzin met andere woorden niet zomaar weglaten. Voorbeelden:

De persoon *die je wou spreken*, is net weg.

(De persoon is net weg geeft je niet voldoende informatie om te weten over wie het gaat: welke persoon?)

Met een regime *dat gevangenen foltert*, werken wij niet samen.

(Met een regime werken wij niet samen geeft je niet voldoende informatie; de bijzin is noodzakelijk: welk regime?)

Hij wou het dorp terugzien, waar hij was opgegroeid.

(*Hij wou het dorp terugzien* geeft je niet voldoende informatie; de bijzin is noodzakelijk: welk dorp?)

Jan is iemand met wie moeilijk te praten valt.

(*Jan is iemand* geeft je niet voldoende informatie; de bijzin is noodzakelijk: wat voor iemand?)

De **uitbreidende** relatiefzin is niet noodzakelijk om het antecedent te identificeren, maar voegt nieuwe, bijkomende informatie toe. Je kunt een uitbreidende bijzin met andere woorden ook weglaten. Voorbeelden:

Jan, die altijd aan alles denkt, is toch onze afspraak vergeten.

Zijn eerste boek, dat alom werd geprezen, was meteen uitverkocht.

Straks komen mijn ouders, voor wie ik die taart gebakken heb.

Zijn dochter is naar Gent, waar zij op kamers woont.

Let op het juiste kommagebruik bij beperkende en uitbreidende bijzinnen!

- Is de betrekkelijke bijzin **beperkend**? Plaats dan géén komma voor de bijzin. Je mag wel een komma erna plaatsen, maar dat hoeft niet (behalve als er twee pv's op elkaar botsen).

De persoon *die je wou spreken*, is net weg.

Het enige geval waarin je wél een komma mag plaatsen voor een beperkende betrekkelijke bijzin, is wanneer die bijzin niet onmiddellijk volgt op het antecedent, bijvoorbeeld:

Deze zomer heb ik de acteur ontmoet, *die de rol van Frank Underwood vertolkt*.

- Is de betrekkelijke bijzin **uitbreidend**? Dan moet er een komma voor en na de bijzin.

Jan, *die altijd aan alles denkt*, is toch onze afspraak vergeten.

Let dus op!

Foutief kommagebruik bij een beperkende of uitbreidende bijzin kan soms tot verwarring leiden. Denk dus goed na over de plaatsing van komma's, zodat je je boodschap correct overbrengt.

Vergelijk:

Mijn broers, die in Frankrijk wonen, komen elk jaar met Kerstmis op bezoek.

(de uitbreidende bijzin impliceert dat alle broers in Frankrijk wonen)

Mijn broers die in Frankrijk wonen, komen elk jaar met Kerstmis op bezoek.

(de beperkende bijzin impliceert dat slechts een aantal broers in Frankrijk wonen en dat alleen die op bezoek komen).